

Գեղիների շուրջ

ՌԴ ԱԳՆ ներկայացուցիչ Մարիա Զախարովան իր ամենաբարձր ասուլիսում կանգ է առել Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ գեղիների փոխանակման ցավոտ հարցի վրա՝ Ռուսաստանի նախագահի եւ արտգործնախարարի այն ճեպակետների վրա հիմնվելով, թե օղակալ սարքերակ է «բոլոր բոլորի դիմաց» ձեռնարկով գեղիների փոխանակումը խնդրի շուրջ արտադրության համար: Ռուսական կողմն, ըստ Զախարովայի, շարունակելու է աջակցել խնդրի լուծմանը: Երկն Հայաստան վերադարձվեց 5 գեղի՝ այն 62-ից, որոնք գեղի էին ընկել եռակողմ համաձայնագրի ստորագրումից բավական հետո, հայկական բնագծից: Նաեւ դեռեւս Ադրբեջանում գտնվող այդ 62-ից մնացած 57 գեղիների համար հնարավորություն է ստեղծվել հեռախոսագրույց ունենալ իրենց հարազատների հետ: Երևում է՝ հունվարի 30-ին Մոսկվայում կայանալիք եռակողմ հանդիպումից առաջ փորձ է արվում մի փոքր մեղմել գեղիների շուրջ իրավիճակը: Հայաստանի, Ադրբեջանի եւ Ռուսաստանի փոխվարչապետները Մոսկվայում բանակցելու են սարածաբանական հարաբերության արագափակման վերաբերյալ:

Օրերի շեշ

Մտավորական վերնախավ

Վերնախավ բառը Հայաստանում թյուրըմբռնված, սխալ օգտագործվող արտահայտություններից է, որը ժողովրդային ըմբռնողության մեջ հաճախ օգտագործվում է նյութական կարողության ու դիրքի, այսպես կոչված՝ էլիտարիզմի հետ, որը նույնպես այլատերական արտահայտություն է մեր երկրում՝ ֆրանսերեն «élite» ըմբռնումից, ընտանիքի բառերի սխալ ըմբռնմամբ:

Դրությունը չի փրկում նաեւ վերնախավ բառի կողմի «մտավորական» հասկանալի բառի օգտագործումը, քանզի ժողովրդական դասակարգման մեջ այդ արտահայտությունը լայն, շատ լայն գործածություն ունի՝ ընդգրկելով բոլոր նրանց, ովքեր զբաղվում են արվեստով, գրականությամբ, հրատարակատնայությամբ, դասախոսական աշխատանքով եւլն:

Այստեղ հարմար չէ դասախոսությունը՝ մտավորականը հարցին: Շատերն են փորձել անել դա ու դեռ կփորձեն: Հակիրճ՝ մտավորականը ստեղծագործ մեկի սեր անձն է, որը, միաժամանակ, ազատ է իր մտածողությամբ, որը կառավարված չէ որեւէ բանով, ձեռքազատ է բոլոր ժողովրդի հաճիվներից ու հաճվելիքություններից, անկաշար է, եւ որի միջոց, մեկի արգասիքը մայրամասավորված ու կախյալ չէ որեւէ հանգամանքից ու գիտի ազատորեն արտահայտել այն: Քանզի իսկական մտավորականը միշտ ընդդիմադիր է իշխանություններին

Եվ հիմա բուն հարցը՝ Հայաստանում ունենո՞ւմ մտավորականություն, մտավորական վերնախավ՝ բառի, ասեմք՝ ֆրանսիական իմաստով: Դժբախտաբար չունենք. ունենք մտավորականներ, բայց չունենք մտավորականություն, ոչ թե կազմակերպչության, այլ՝ հավաքական ներկայության, հեղինակության իմաստով: Պատճառները շատ են՝ սնտեսական-աղյուսայինից մինչեւ հասարակական-հարաբերականների ընկալումներ:

Երկրորդ հարցը՝ կարիք ունենո՞ւմ մտավորական վերնախավի՝ բառի իսկական, ազնիվ իմաստով: Այո՛, անշուշտ: Ոչ թե՛ այսպես կոչված պալատական մտավորականություն, այլ՝ ազատ մտածող, ֆաղափական ու նյութական ենթակայություններից զերծ մի ընտանիք, սերունդ՝ բաղկացած գիտնականներից, հումանիտար ու ճշգրիտ գիտությունների ներկայացուցիչներից, արվեստագետներից, բժիշկներից, եկեղեցականներից, զինվորականներից, լրագրողներից, ղեկավարականներից, լրագրողներից եւ իրավունքի մասնագետներից: Խելացի կառավարությունները, ինչպես Ֆրանսիայում, գիտեն նրանցից, նրանց ֆունկցիաներից օգտվելու առավելությունը: Նման իշխանությունները վախենում են այդ խավից, հարգում են նրան, նույնիսկ ժողովրդում նրան: Հասկալիք՝ ճգնաժամային դրամայի ժամանակ, անզան ընտրաբանների ժամանակ, ղեկու-

թյան ու հասարակության համար դժվար որոշումներ կայացնելուց առաջ ու հետո:

Նույնիսկ սովետական ժամանակներում, Ջնիալից հետո, Կոմկուսը հաշվի էր նստում նման վերնախավի հետ: Հմերը կվկայեն, թե ինչպես էր էս. Հայաստանի կենտրոնի առաջին ֆուրստը հասարակական հուզումների ժամանակ վազում Պետհամալսարան, Գրողների միություն, Ակադեմիա՝ բացառողական աշխատանքի սանելու, ֆունկցիաները լսելու, հանգստացնելու, հանդգելու:

Հիշում են՝ կարծես 1967-ին էր. Մոսկվայից ուղարկել էին ներքին մի շրջաբերական, թե՛ կարգադրություն, ըստ որի դասանցվում էր ֆունկցիոնալ ռուսական այբուբենը՝ կիրիլիցան, բոլոր հանրապետություններում որդեգրելու հարցը: Դա անուշտ առաջին հերթին վերաբերում էր Հայաստանի ու Կասսանին: Ընդվզել էր մեր համալսարանի դոկտորատային աստիճանակալ ամբողջ էլիտան, ուսանողները՝ նույնպես: Պետհամալսարանի 5-րդ հարկում սեղի ունեցավ Կենտրոնի ղեկավարության փակ հանդիպումը նույն էլիտայի հետ: Կսրուկ, վճռական մեծումն էր մերոնց դասախոսը, որը, կարծում են, ներքուս դժգոհ չէր թողել կենտրոնականներին. նրանցից շատերը իսկապես հայրենադատ մարդիկ էին: Արդյունքը եղավ այն, որ այդ առաջարկը ծավւեց-մի կողմ դրվեց: Մեկ էլ՝ Թբիլիսիից երախագիտական խոսքեր եղան ուղղված մերոնց:

Այս ամբողջը ասվեց ընդգծելու համար, որ Անկախ Հայաստանում չի ձեւավորվել մտավորական վերնախավ: Իշխանությունը չունեցող, բայց փոխարենը մեծ ազդեցություն ու դեր ունեցող այդ խավը: Եթե ունենային՝ աղա կներժվեր, օրինակ, նոր Սամահանությունը, որը կույրաղի է դարձել մեր ղեկավարության համար: Եթե ունենային՝ կներժվեր որեւէ ստիպար առաջարկի հանձնել իշխանությունը: Եթե ունենային՝ կներժվեր միջազգային գործակալական ցանցի մոտիվ խորհրդարան ու կառավարություն:

Թող ոչ ոք ինձ չառարկի, թե ունենին Հանրային խորհուրդ, որին անդամ էին դառնում, փչ բացառությամբ, օրվա իշխող կազմակերպությունների միջնորդությամբ, ինչպես այսօր՝ վարչապետ կոչեցյալի եւ սորոսականների արտադրությամբ: Խոսքը ազատ մտածող, ստեղծագործ, հայրենասեր, ազգասեր, ղեկավարասեր մարդկանց մասին է:

Այս օրերին, ծանրագույն փորձություններից, ողբերգություններից ու կորուսներից հետո, թվում է՝ վերջապես ծնվել կամ վերածնվել է մտավորականների մի հանրույթ, որը ձգտում է բոլորին դասադրել ղեկավարության փրկության իր օրակարգը: Այդ հանրույթը ի վերջո կձեւավորի՝ մտավորական վերնախավ. հուսամք եւ ակնկալենք:

Գիվանագիտական նոր պատեհություններ, որոնցից պետք է օգտվի Հայաստանը

Ռամկավար Ազատական կուսակցության Արեւելյան Մ. Նահանգների եւ Կանադայի Շրջանային վարչությունը ողջունում է նախագահ Ջոզեֆ Բայդենի որդեգրած արտաքին քաղաքական ուղեգիծը, որը հիմնված է մարդու իրավունքների վրա եւ միջանկյալ վերահաստատելու Ամերիկայի ավանդական դերը համաշխարհային թափաբեմում:

Հայաստանն ու մասնավորաբար ամերիկահայերը երախատար են նոր իշխանության, որ նմանակալով է որդեգրել մի նոր ֆաղափականություն՝ Թուրքիայի ավերիչ ֆաղափականության նկատմամբ, որը դաստիարակում է հրահրում Կովկասում՝ Ադրբեջանի գիւնուծի եւ վարձկան ահաբեկիչների միջոցով:

Մենք հույսով ենք նաեւ, որ նախագահ Բայդենի իշխանությունը գործադրության է դնելու իր խոսքում ձանաչելու Հայոց ցեղասպանությունը՝ ամբողջացնելով ամերիկյան Սենատի եւ Ներկայացուցիչների դալաշի նախաձեռնությունները նույն ուղղությամբ:

Այս նոր իրավիճակը առիթ է ընծայում Հայաստանի Հանրապետությանը արժեւորելու իր գլխավոր խնդիրները՝ հասկալիք ամրագրելու Արցախի ազգային կարգավիճակը եւ երախատելու Հայկական ղեկավարության անվանագրությունը ռազմական սղառնալիքների դիմաց:

Արդ, ներկա դասի հրամայական դասանցն է, որ ՀՀ կառավարությունը գործադրի եւնթարկի դիվանագիտական իր ողջ ներուժը՝ բացախայտելու եւ գործարկելու իր ամենակենսական հիմնահարցերը՝ ի խնդիր իր վերադարձի եւ աղազայի:

ՀՀ կառավարությունը եւ ԱՄՆ-ի հայկական իրավապաշտան կազմակերպությունները միասին կարող են համակարգել իրենց ներուժը իրականացնելու համար իրենց փայփայած նմանակները:

Լիլիթ Մակունցին Մ. Նահանգներում դետալանի կարգավիճակով դասոնի կոչելու վերաբերյալ ՀՀ Ազգային ժողովում շրջող տեղեկությունները մտախոհիչ եւ, իրականություն դառնալու դեպքում՝ սխալ ժամանակ արված նախաձեռնություն է լինելու: Ներկա դասի նմանակներ են այդ եւ նման դասոններում ամենափորձառու դիվանագետներ:

Հուսով ենք, որ ՀՀ կառավարությունը լիովին կըմբռնի ներկա իրավիճակի լրջությունը եւ դրան համադասախան իմաստում ֆայլերով կընտրի ճիշտ ձանաղարիը՝ հաջողության հասնելու համար:

ՌԱԿ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ԵՎ ԿԱՆԱԳՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒՅՈՒՅՈՒՆ

Բոստոն, 26 հունվարի 2021

Ընտրություններ՝ հրաժարականով, թե՛ առանց հրաժարականի

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

Վերջին օրերը ցույց սվեցին, որ ներկա իշխանությանն ընդդիմադիր ուժերի սղեկսրում ընդհանուր մոտեցում չկա ընտրություններին մասնակցելու-չմասնակցելու վերաբերյալ: Եթե իշխանությունն ընտրություններ նախաձեռնի, ասեմք, մայիսին, 17-ի ձեւաչափը ճիշտ չի համարում այս դասին ընտրություններին մասնակցելը չվստահելով իշխանությանը, ղեկավարվել վարչապետի հրաժարականը: Կան նոր ընդդիմադիր խմբեր, որոնք 17-ից դուրս են եւ կրկին վարչապետի հրաժարականն են դասանցում: Իշխանությունը դեռ չի կողմնորոշվում՝ սղված է, թե ֆուն է սանում, այն է՝ Աժ-ն ինքնալուծարի, թե՛ վարչապետին երկու անգամ չընտրի Աժ-ով, ենթաետեսում ուղղակի ինչ-որ բանի համար ժամանակ ատելով: Իսկ ահա **Ռոբերտ Զոչարյանն** ասում է, որ ընտրությունների դեպքում ղեկ է մասնակցել ու հաղթել: Ինչ կորոշի Սերժ Սարգսյանը՝ իր ՀՀԿ-ով, նոր իրավիճակում դարձ չէ, չնայած նրա փեսան ասում է, թե ով մասնակցի ընտրությամբ՝ դավաճան է: Սերժ Սարգսյանը կարող է եւ հակադրվել իր փեսային: Հիշեցնենք՝ «Լուսավոր Հայաստանը» վարչապետի իր թեկնածուն ունի, հայտնի չէ, թե ԲՀԿ-ն ի՞նչ որոշում կկայացնի, ի վերջո ո՞ւմ թեկնածությանը կողմ կլինի, եթե արտաքին ընտրությունների համար

մոտակայում ֆայլեր արվեն, չնայած 17-ի մեջ է:

Իշխող խմբակցության «Իմ ֆայլի» ներկայացուցիչները ծամծամում են հարցը, թե ֆունարկում կա, ինքնալուծարման սարքերակի խոսակցություն էլ կա, բայց դարձ է, որ որոշում կայացնելու է մեկ մարդ, նրանցից ոչինչ կախված չէ: Իսկ որոշում կայացնողը, եթե ղեկավարության զգացում ունենա՝ ղեկ է մտածի ոչ թե իր անձի կամ իր թիմի անվանագրության մասին, այլ նախ՝ երկրի, երկիրն արագորեն ներաղափական այս փոսից հանելու մասին, որովհետեւ վստահավոր խաչմերուկում ենք, այնքան անելիք կա, ու այդ անելիքն, անուշտ, արդեն նոր մարդկանց եռանդի կարիքն ունի:

ՅԱԿՈՒ ՄԻԶԱՅԻԼԵՍ

Bye-bye, Թրամփ

Թրամփը մեծ յուսախաբուրքի մը արհն վրայ ծանրացած, իր վերջնափուլի ձախողութեան դէմ անյաջող դայաբարի գեները վար դրած, սեւեր հազած կնոջը հետ, ձեռքը թափահարելով, վերջին նախագահական հրաժեշտը տուաւ Սոփիակ սան ու գնաց հանգստանալու եւ հանգստացնելու բազմամիլիոն ամերիկացիները, որոնք այլեւս յոգնած իր ֆնահաճ խաղերէն ու խաղերէն՝ նոր դեկլարի մը գալուստը կ'ողջունէին:

Կինը սեւ հագած էր, թերեւս որդի սուգի նշան, քանի որ Սոփիակ սան սիրուի իր հանգստանալիս վերջ դրած էր. հիմա ամիսի վերադառնալու Թրամփի սանսիրուի իր նախկին հանգստանալիս կնոջ մը համար որքան սխուր կացութիւն:

Թրամփը մեծահարուստ գործարար է, անհաշիւ ձեռնարկութիւններու եւ գործարհներու տէր, առաւել՝ ամերիկեան հեռաձայնի յաջող հաղորդակար մըն էր, իսկական showman մը իր արտափոխով եւ դերասանական արժանիներով, որ բաւական յաջող ծրագիրներով մեծ ժողովրդականութիւն ձեռնարկ էր, կարեւոր դրամագլուխ մը՝ զոր օգտագործեց իր նախագահական ընտրութեան ու յաջողեցաւ:

Սակայն աշխարհի ամենահսկայ երկրին նախագահութիւնն ալ յաջող եփոթեց իր show-երուն հետ ու հեռաձայնի իր կարողութիւնները օգտագործեց այս նոր աստղագիտ մեջ ալ ժողովրդականութիւն ձեռնարկ համար:

Նախադէպ մեծահարուստ որեւէ դասակարգ չկարած, ֆաղափական փորձառութիւն չունեցող իր սկզբ կողմը փորձեց ծածկել «դերասանական» արժանիներով ու կարգ մը համարձակ փայլերով: Նախագահութիւնը բարեկեց անաւ գործարհի հետ, ըլլալով վարդափայտ սնտապէս՝ իր ամբողջ նմանակը դարձուց երկրին սնտապէս վիճակին բարելաւումը:

Բայց, Սոփիակ սան ու ռուսական արքայ Եկատերին են: Նախագահութիւնն ու ռուսերը՝ նոյնպէս են: Այս բարեկեց, իր կարծիքով յաջող, իսկ միջազգայնորէն վստահաւոր արդիւն տուաւ: Ամերիկայի ֆինանսական կացութիւնը բարելաւեց, սակայն նոր խնդիրներ ու թեմանակ բարեկեց: Չինաստանի հետ իր բախումները, միջազգային արք մը կազմակերպութիւններէ եւ յայնմանագիրներէ ֆուտբոլի ու նմաններ գեղեցիկ, դարձաւ դրամ խնայելու համար, ակնկալուած դրական արդիւն չտուց:

Ասոց կից, ֆաղափական գեներ վրայ իր արկածախնդիր բնաւորութեամբ ալ բաւական համարձակ փայլեր առնելէ չվախացաւ: Արդիւն օտար կարգ մը երկրներու ֆաղափացիներուն մոտեցնելով ԱՄՆ: Եւրոպային դէմ կենտրոնով, Իրանի հետ հիպոկրատական համաձայնութիւնը չեղարկեց, սակայն յաջողեցաւ Գիւստաւիոս Զորեայի դեկլարիւն հետ տեսնուիլ եւ, զոնէ ժամանակաւորապէս առաջը առնել անոր հիպոկրատական վստահաւոր փորձարկումներուն: Յաջողեցաւ նաեւ երկու Զորեայներու դեկլարիւնները իրարու մօտ բերել, որուն համար կը կարծէին, որ խաղաղասիրական իր այդ յաջողութեամբ կրնայ խաղաղութեան Նոբելեան մրցանակին արժանանալ: Բաւական խնայողութիւն ըրաւ, սակայն միւս կողմէ ահագին դրամ ծախսեց Մեքսիկայի սահմանին վրայ դարձաւ բարձրացնելու համար:

Աւելի կարեւորութիւն տուաւ ցուցադրականութեան, քան իսկական եւ լուրջ ու սերտուած որոշումներ առնելու եւ գործեր կատարելու: Օրինակ՝ ինչ ինչ անհոգ անհոգ անգամ նախագահական որոշումի սակ իր մանուածադաս ստորագրութիւնը ցուցադրելու, երախայի մը լուր, որ իր շահած, զրոյսին մեջի գունաւոր գնդակները հոյարսութեամբ ցոյց կու տայ ընկերներուն:

Միակողմանի որոշումով, Իսրայէլին մեծ ծառայութիւն մը մատուցելու համար, Երուսաղէմը ծանցաւ որդի Իսրայէլի մայրաքաղաք, բան մը, որ մասնաւոր օգուտ մը չբերաւ ոչ Իսրայէլին, ոչ ալ մեծ շահութիւններուն համաձայնութեան արժանացաւ: Առեւտրական գործելաձեւով կրցաւ կարգ մը արաբական շահութիւններ մեծացնել Իսրայէլին եւ նոյնիսկ դասակարգական ծանցում եւ փոխարարած շահաւէտ համաձայնութիւններ կնքուեցան:

Մէկ խօսքով, ԱՄՆ-ի դասակարգական մեջ, որդի 45-րդ նախագահ, իր արտօրինակութիւններով իրապարակ սեղ մը գրաւեց: Բաւական դժուար ընդունեց իր դարձութիւնը: Աննախադէպ էր իր կողմնակիցներուն յարձակումն ու ներխուժումը Զոնկրէպի շէնք, որուն համար հրապարակաւ օրհնեց իր արձանութեան եւ անբասանութեան ենթակուեցաւ:

Իր նախորդներուն նման երկրորդ նախագահական արձանի մը չարժանացաւ, երեխայի լուր փոքր կախեց, նոր նախագահին երդմանակալութեան ներկայ չեղաւ ու չեւորհաւորեց: Մեծ երախայ մը: Bye-bye, Թրամփ: Սոփիակ սանը ֆուտբոլակարի մը:

Ինչպիսիք ընկալ Եւրոպայ, բայց երդումս է՝ դեռ կհառնի այսինքն հաղթանակի

ԱՆՆՐԻՏ ԳՈՒՄԵՆՅԱՆ

Երեկվա՝ 2021 թվականի հունվար 28-ին, Հայոց բանակի տնօրէն օրը, Եւրոպայում եւ զգացի այս ձեռնարկ առաջին ցուցը. Որդեկորույս, որք եւ այրի մեր ժողովուրդն արդեն անձայն է լալիս, իսկ Հայոց ղեկավարներն ու Բանակին ամենաթանկ ընծան զոհարեւած հայ ծնողը գրել էր դեռեւս հողէ շրջանները մեր լույս տալու, խոնկ էր ծխում, ծաղիկ խոնարհում, մրմնջում կարոտի բառեր... ո՛չ ժողովրդ, ո՛չ թմբուկ, ո՛չ խորհրդախոս, տնի հիշողությունը փոխարարած իշխանությունից, ժողովրդի ընտրալի դասակարգութիւններէն եւ ոչ մեկին չեստա զոհերի հարազատների կողմին, նրանց զգված, շրջաններին խոնարհված: Դժվար է երեւի տնական օրվա բաժակաձառի փոխարեն, ֆէյսբուքային վիճակով տարածում հերոսանալու փոխարեն կանգնել զոհվածների ընթացիկների կողմին, նրանց ունկնդիր լինել, նրանցից սովորել սիրել երկիրն ու հայրենիքն այնպէս, ինչպէս նրանց որդիներն են սիրել... Ոչ մի թղթի կտոր չգտա շրջանների մոտ, իսկ ինձ թվում էր, թէ դարձած ղեկավարի իշխանության համար, կամ՝ ավելի ճիշտ՝ առանձին անհատների համար դժվար լինի լինել սպակիրների կողմին կանգնելը, նրանց աջերին նայելը, իսկ ամիսներ

ի հետ կուսակալող բարոյական մեծ տարածումը, մեծ բեռը կստիճակ անհոգ փոխարենին նամակ գրել՝ անուն առ անուն հասցեագրելով այն տղաներին, որոնց շարունակական արիւթյան, մահն արհամարհելու կարողու

ծնողներն են արդու, կառավարությունը, ղեկավարները հերոսանալու, անմահանալու ճակատամարտը տանուլ է սվել, եւ հիմա մի հասարակ գրագիր էլ չկա, որ գթասրտեան, սիրտ նամակներ գրի հայոց սուրբ հողը դասակարգած, այդ հողը ամուր գրկած առաքինութեան զինվորներին: Այն զինվորներին, որ հաղթել են իրենց արդար կյանքով, այն զինվորներին, որ հայոց բանակ են կերել, որի անունը միտք փորձել են դառնել անդարձելի, այն զինվորներին, որ անհաշտ են եղել նահանջի ու դարձութեան հետ, այն զինվորներին, որոնց համար ղեկավարներն արժեք է, նրա բանակն ու զինվորը ամենամեծ սրբությունն են:

թյան, հայրենիքի սիրտ հաստատուն գերակայությանն ի գին իրենց շնորհ էր արվել... արդեւ: Նվազագույն բանը՝ երախտագրութեան մի նամակ չի գրվել, փորձ չի արվել սփոփանքի խոսք գրել սովորական յայնմաններուն այդպէս անձնվել, այդքան խոնարհ, անմահությունը արդեւս գերադասող հերոսներին դաստիարակած նրանց ծնողներին:

Եւրոպայում բարձրանալն ինձ համար դժվար էր երեւի: Ողմաւարս մտնում էր: Ես՝ դարձած ղեկավարի ֆաղափացի, զարմիկիս՝ նոյեմբերի 7-ին Եւրոպայի համար կյանքը միջադարձ Գեւորգ Արեւայանի շրջանին խոնարհված, դարձաւ դեռ չեմ մարել:

ԱՆԻ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Երկուստեքի՝ ինչ-որ առումով բարեկեց, որ գնում եմ Սիմֆոնիկ նվագախումբի 15-ամյակին նվիրված երեկոնախմբին (ինձ ինձ մեղադրելով, որ միթէ կյանքը իր ունի մեջ է մտել՝ ամեն օր նոր հայտնաբերվող մեր հերոս տղաների մարմինների, անհայտ կորածների, էլ չեստեմ գերիների դարձաւորում), բայց ունեի հրավիրանում... Երկուստեքով էի գնում, ինչ-որ առումով ամաչելով:

Անկոչ հյուրը, կամ՝ Տղաների ինքնավստահությունը

6-ի բարեգործական համերգ եւ ամենօրյա զարկերակով արդող երաժիշտների գործունեությունը: Բայց մի բան էլ չգիտեի՝ որ «թիցս գալու է» իմ (ոչ միայն իմ) մշակութային երեկուն:

Չեղեցի Սերժ Սարգսյանի նախագահության օրոք համերգներից առաջ ուսկանական շնորհ ինքն բերում, երեխաներին ու մեզ հոստոնում եւ արդ միայն թողնում էին մտնել համերգասրահ: Ո՛նց էինք վիրավորվում՝ էդ ունի՞ց են դասակարգվում: Իսկ սրանց ի՞նչ ասես... Ջայլան լինե՞ին՝ ավելի լավ էր, զրկանները կոխած կլինե՞ին ավագի մեջ... Բայց աս բարձր են դառնում զրկանները՝ երեւի ինքնավստահական բնագործից է...:

Եվ ուզում էի, նույնիսկ հարազատ մարդկանց հետ խոսելու հույս հայտնեցի, զոնէ փչ ժամանակով փորձել կրկնել իրականությունից... «Կսրվելը» չեստացվեց. ընկալումները փոխված էին, ամեն ինչ աս ողբերգական էր թվում: Ամեն մի խոսք, ամեն մի կատարում... Հասնիկ Պապանյան միակն էր երեկոյի ընթացքում, որ կենդանի խոսեց հայերեն լեզվով (իմ արհիւ էլ, հոսան՝ աստի), որ չեմք կարողանում արդեւ, ուր մնաց՝ երգել: Կոմիտասի «Չինար ես»-ի հրաշալի կատարումը դարձաւորեց անհասկացելի զգացողություն էր: Երբ որ՝ կորցրել ենք արդեւ-վայելելու հաճույքը...

Չեղեցի Սերժ Սարգսյանի նախագահության օրոք համերգներից առաջ ուսկանական շնորհ ինքն բերում, երեխաներին ու մեզ հոստոնում եւ արդ միայն թողնում էին մտնել համերգասրահ: Ո՛նց էինք վիրավորվում՝ էդ ունի՞ց են դասակարգվում: Իսկ սրանց ի՞նչ ասես... Ջայլան լինե՞ին՝ ավելի լավ էր, զրկանները կոխած կլինե՞ին ավագի մեջ... Բայց աս բարձր են դառնում զրկանները՝ երեւի ինքնավստահական բնագործից է...:

Չեղեցի Սերժ Սարգսյանի նախագահության օրոք համերգներից առաջ ուսկանական շնորհ ինքն բերում, երեխաներին ու մեզ հոստոնում եւ արդ միայն թողնում էին մտնել համերգասրահ: Ո՛նց էինք վիրավորվում՝ էդ ունի՞ց են դասակարգվում: Իսկ սրանց ի՞նչ ասես... Ջայլան լինե՞ին՝ ավելի լավ էր, զրկանները կոխած կլինե՞ին ավագի մեջ... Բայց աս բարձր են դառնում զրկանները՝ երեւի ինքնավստահական բնագործից է...:

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Ուժն է ուժ ծնում. Զգուժացե՛ք մտավորականներից

Հայաստանում գոյություն ունի Փաժիճյանի իշխանությունից հեռացնելու մեկ եւ միակ օրակարգ, մյուս օրակարգերը կեղծ են ու անտեղի: Այս հանգամանակում աղաղակում է մեր կյանքի բոլոր ոլորտներում: Անգամ եթե Հայաստանի ղեկավար սիմֆոնիկ նվագախումբը հոբեյանական մեծ համերգով նույն է իր ստեղծման 15-ամյակն, ու Փաժիճյանի կինն ու դուստրը գնում են՝ երեկոն վայելելու, անգամ եթե հանրությանը բուն խնդիրներից շեղվելու համար Փաժիճյանն ԱԺ-ի ամբիոնից հայտարարում է, թե Շուշին թուրքական ֆաղափ է կամ Մակունցին դեսպան է ուղարկում ԱՄՆ, միեւնոյն է, հայաստանյան օրակարգը մեկն է՝ Փաժիճյանին ու նրա կառավարությանը հեռացնել իշխանությունից:

Իմֆայլականներին միտմամբ կերպով ԱԺ-ի միջանցներ բաց թողնելով, որդեսպի նրանք ինչքան հնարավոր է արտուրդ ու անմեղսունակ մտքեր արտահայտեն ու օրվա զավեցալի սենսացիան աղաղակեն, Փաժիճյանն այդպեղ իշխանությունը երկարաձգելու օրեր է մթնեցնում: Առջեւում էլի՞ ինչեր կան, ի՞նչ դավադիր գործարքներ. նրա դաժանակից սասանան գիտե միայն:

Հունվարի 26-ին Շրջակա միջավայրի նախարարն անհանգստացած հայտարարեց, թե Սեւանա լիճը սնուցող Արփա ու Որոտան գետերի ակունքներն Ադրբեջանի վերահսկողության տակ են: Ե՞րբ էր տեղն այդ սարածները հանձնել Ադրբեջանին, ֆանի՞ ամիս առաջ ենք տեսանյութերով, հոդվածներով, ֆարսեզներով ակազանգել, որ այդ գետերի հունները Ադրբեջանին հանձնելն ազգային անվտանգության խնդիրը արում է: Զրո արձագանք իշխանական բոլոր օղակներից, այդ թվում՝ Շրջակա միջավայրի նախարարությունից: Հիմա զարթնեցի՞ք: Տեսնես ինչո՞ւ այդպես հանկարծակի զարթնեցի: Դե արի ու մի կասկածիք. մի՞թե անհավանական է, որ առաջիկա օրերին դարձվի՝ Փաժիճյանը Սեւանի կեսն էլ է սվել Ադրբեջանին, սվել է ու կղատառաքանի, կարդարանա՞ ինչու է սվել. որդեսպի Ադրբեջանը հենց միայն ինքն իրեն չվնասելու համար Արփայի ու Որոտանի ակունքները չթունավորի: Կսաս, թե չէ կթունավորեն՝ բռունցք կամ այլ բան ցույց տալով՝ իբր կասի Ալիեւը: Փաժիճյանն էլ իրեն փրկի ինչ ուղղությամբ հռետրական հարցով կոխմի՞՞ սա՛լ, թե՞ չսալ, այս է խնդիրը: Իհարկե, սալ՝ Հայաստանի հողատն ֆաղափացիների կյանքը չվնասվելու, նրանց չթունավորելու դիմաց: Շատ շուտով կդարձվի, որ Շրջակա միջավայրի նախարարի՝ սեւանական մտահոգությունը մեծ գործարքի սկիզբն է միայն՝ թունամյանական ճոն կասվի ասած՝ ցրցամը:

Այդպես եղբայրաբար կօգտագործենք Սեւանի չթունավորված ջուրը: Հայաստանի բնակչության կեսը կամ գուցե կեսից ավելին արհի թրթռով շնորհակալություն կհայցի իր արհի վարչապետին, ինչպես երախտագիտությունը հայտնեց, որ նա դաժանագործ արտագավորեն ոչ թե 100, այլ 44 օր հետ է դադարեցրել, որդեսպի եւս 5000 գոհ չունենանք: Շնորհակալություն կհայցի, որ փրկիչ վարչապետը մեծահոգի է զգնվել ու Սեւանի կեսը սվել է արբեջանցիներին, որդեսպի կանխի լիճը թունավորելու արբեջանական նենգ մտադրությունը, եւ ամռանը նրանք գոհ ու եղանակ կմտնեն Սեւանի՝ չթունավորված հայկական կողմի ջրերում լողալու՝ խալաթներով ու շալվարներով, որ մահմեդական արբեջանցիները հանկարծ չտեսնեն իրենց ֆրիսոնյա

մարմինները: Իսկ հետո նրանք նույնօրեան գոհ ու եղանակ, բաց դեկլարացիոն բարձրակունց կոչիկ հագած՝ կզման դասական երաժշտության հերթական մեծ համերգին ու երազկոտ աչքերով կառավարական օթյակում կփնտրեն իրենց փրկիչ Նիկոլի փրկչուկի կնոջն ու նրա փրկչիկ երեխաներին: Օ՛, Ասվածներ, Սեւանի ջրերի հայկական հասվածում արբեջանական թույն չկա, իսկ Սեւանի ջրերի արբեջանական հասվածը մեզ չի հետաքրքրում, բա լավ է՞ր, որ իրենք մեր երեխաներին կոտորեցին: «Ախ, այդ նախկիններն ու Ալիեւ... Դժոխքի բաժին դառնան», - ավելորդ ախ ֆաշտելով, բաց դեկլարացիոն ոչ ավելորդ անգամ օծանելիք փսսացնելով ու դարձյալ ոչ ավելորդ անգամ դեղի կառավարական օթյակ՝ փրկչուկներին մի սիրառաս հայացք գցելով՝ սիմֆոնիկի համերգը կվայելի դասական երաժշտության սիրահարար մեր հասարակությունը:

Փաժիճյանի ընտանիքը գնաց Հայաստանի ղեկավար սիմֆոնիկ նվագախմբի համերգին: Իհարկե, դե՞ս է հիշենք, որ Սերգեյ Սմբատյանը նույնպեղի առաջին օրերին վարչապետին ուղղված բաց մամակում իր դիրքորոշումն էր հայտնել երկրում ստեղծված իրավիճակի վերաբերյալ՝ խնդրելով, որդեսպի արվի ամեն ինչ՝ հանրության մեջ միասնականությունը չխախտելու համար: Փաժիճյանն էր, չէ՞ Սերգեյ Սմբատյանի հայրիկին՝ Արմեն Սմբատյանին, Իսրայել ուղարկել՝ որդես ԳՂ դեսպան: Դեսպան՝ մի երկրում, որը Հայոց ցեղասպանության դաժանակամ իրողությունն օգտագործեց Հոլոքոստի միջազգային ճանաչման համար, բայց մեկ դարից ավելի անխոնջ աշխատում է, որ Հայոց ցեղասպանության ճանաչման ու դատարարման բոլոր դռները կողովեն: Դեսպան՝ մի երկրում, որի զենեքով ու անօդաչու սարքերով Արցախում կոտորվեց մի ամբողջ սերունդ:

Կոմդոգիտ, մտակայքի նախկին նախարար Արմեն Սմբատյանը մինչեւ հիմա չի մասնակցել մտավորականների «Ձայն հայրենյաց» շարժման հավաքներին, չի մասնակցել նաեւ նրա որդի Սերգեյ Սմբատյանը: Ու շատերը չեն մասնակցում, մինչդեռ ստեղծագործող, հանրաճանաչ անհասների կոչն ու խոսքը երկրի համար դժվարագույն այս օրերին կարող է վճռորոշ լինել, բեկումն մտնել նախադաս ձեւավորված ֆաղա-

վական օրակարգում: Ու թող ոչ ոք չփորձի արդարանալ, թե «մուգիկանս չգբաղվել լողիտիկա»: Հայրենիք, դեսուքոն, դեսականություն ենք կորցնում: Եթե ծանրակեղ մտավորականն ու արվեստագետը չեն կանգնում ժողովրդի առջեւ, ուրեմն նրա տեղը դատարանում ու արկածախնդիր մեկն է գբաղեցնելու: (*)

Կոմդոգիտ, ՀՀ ժողովրդական արտաքին գործերի նախարար Արթուր Վարդապարյանը միտք ներկա է «Ձայն հայրենյացի» հավաքներին, անգամ ելույթ է ունեցել, ֆնտադատել իշխանություններին. դրա համար էլ հունվարի 22-ին՝ Առնո Բաբաջանյանի ծննդյան 100 ամյակին, ԿԳՄՍ նախարարն ու փոխնախարարը -14 ասիճան ցրցին Զաղափային դանթոնում մոտ 40 րոպե սղատեցին 83-ամյա կոմդոգիտին ու մինչ իրենց գալը, չէր կարելի ալ վարդերը բաժանել ներկաներին, որդեսպի նրանք սառած ծաղիկները խոնարհեցին Բաբաջանյանի շիրմին: Վարդերը հաս-հաս բաժանելու և շիրմին խոնարհելու համար դե՞ս էր համբերատար սղատել ԿԳՄՍ նախարարին ու փոխնախարարին: Իհարկե, Մարտին Վարդապարյանը մեակ չէր սղատում բարձրասիճան դատարաններին, նրա հետ Առնո Բաբաջանյանի շիրմին այցի էր եկել եւս մի տասնհինգ հոգի. դե, մեր Առնոն է, էլի, չի նեղանա, հետո՞ ինչ, որ 100 ամյակը լրացավ, հետո՞ ինչ, որ եթե նախկինները լինեցին, ամբողջ տարին կհռչակեցին բաբաջանյանական: Տեսե՛լ եք Առնո Բաբաջանյանի համերգների տեսագրությունները կամ Առնոյին. տխուր, դժգույն Առնո է, տխուր, դժգույն տեսագրություններ են, տխուր, դժգույն շիրմ է, բա մեզ դե՞ս է հին, 100 տարեկան Առնոն:

Եվ ուրեմն «Ձայն հայրենյաց» շարժման ընդլայնված հավաքին ներկա էր վերջին ամիսներին անձանաչելիորեն ծերացած Մարտին Վարդապարյանը, բայց ներկա չէր նրա հետ ֆաղափային դանթոնում նախարարին համբերատար սղատող Արամ Սաթյանը՝ կոմդոգիտների միության նախագահը: Առհասարակ, «Ձայն հայրենյացի» հանդիողումներին ոչ մի անգամ ուրեւ ստեղծագործական միության նախագահ ներկա չի եղել: Գո՞հ են նրանք Նիկոլից, համաձայն են նրա արածների ու անելիքների հետ. հարցը հռետրական չէ. եթե չեն միանում մտավորականների

շարժմանն, ուրեմն համաձայն են կամ էլ իրենց հաշվարկներն ունեն՝ հիմնված հաշվարկության, շահագործական նկատմաների ու դրանցից բխող վախերի վրա:

Միգուցե շատերը դատարարանեն, թե անվերադարձ ուղում են, որ Նիկոլը գնա, բայց նման հավաքներին մասնակցելու, սեփական ֆայլն անելու, ընդվզելու սիրտ չունեն, խոր դեղորտախալի մեջ են, առավոտից երեկո ախ են ֆաշում ու մեր լույս-տղեկի նկարներին նայում: Ո՛չ, ու դարձյալ ո՛չ. հուսալիկելու, ընկճվելու, կոտորվելու, տանը փակված մնալու, սեփական յուղի մեջ տաղալվելու երեք ամիսն անցել է արդեն. բռունցքվել է դե՞ս, գոյատևողանման, ազգատաղանման բնագործերը դե՞ս է արել ու հանդուրժողականության անգամ նվազագույն դրսեւորումը գլխատել-ոչնչացնել: «Ձայն հայրենյաց» շարժմանը կրթության, մշակույթի, գիտության արդեն 300 գործիչ է անդամագրվել, միացել են նաեւ ռազմական գործիչներ, հոգեւորականներ, զենեքակներ, իրավաբաններ, որոնք փաստահավաք գործունեությամբ են զբաղված եւ օրենքի ուժով են ուղում դատարանականության ենթարկել Փաժիճյանին:

«Տխուր ոտանավորների ժամանակներն անցել են, դե՞ս է կոնկրետ ֆայլեր կատարել ու Փաժիճյանին հեռացնել իշխանությունից: Դե՞ս է համախմբվել, մեծ ուժ դառնալ», - հայտարարեց գոհված զինվորի հայր, ֆաղափագետ **Գեղամ Նազարյանը:**

Գեներալ **Արկաղի Տեր-Թադևոսյանը** եւս կոչ արեց համախմբվել. յուրֆանայուրի ներկայությունը, ձայնը, ուժը դե՞ս է այս օրերին: Իշխանությունները դե՞ս է տեսնեն, որ ժողովուրդն այլեւս ծնկած չէ, այլեւս կոտորված ու գլխահակ չէ, այլեւս անուժ ու հուսալիկված չէ, ինչպիսին ուղում է տեսնել Նիկոլը թե՛ այսօր, թե՛ միտք, որովհետեւ ծնկածին ու կոտորվածին իշխելը հե՞տ է:

«Ձայն հայրենյաց» շարժումն սկսել է մարզային այցերը: Մարզաբնակների հետ հանդիողումներ են դե՞ս: Գյուղական բնակավայրերում մարդիկ այլընտրանք չունեն, իշխանությունների թելադրած լրատվությունն են լսում միայն ու դրա հիման վրա դատարարում կազմում դատարարական ու հետաքննարարական Հայաստանի մասին:

«Մարդիկ խոր թնքի մեջ են՝ փակ աչքերով, փակ ականջներով, իրենց վոչի հետ հարմարված, ճիշտը սխալից տարբերելու հնարավորությունից զրկված: Գնում ենք մարզեր՝ նրանց հետ զրուցելու, ճիշտն ասելու, նրանց աչքերն ու ականջները բացելու», - հանդիողումն ավարտեցին հավաքի կազմակերպիչները:

Մասն ֆաղափական որեւէ ուժ չեն ներկայացնում, կուսակցական չեն, նրանք որոշել են իրենց ուժերը համախմբելով՝ մեծ ուժ դառնալ, հայրենիքի կորստյան հետ չհարմարվող, Փաժիճյանի իշխանությանը ոչ ասող նոր խմբերի ընդունել իրենց շարժելու, համալրվել, մեծանալ, հզորանալ եւ մեծ թիվ ներկայացնելով՝ դաժանաբան Նիկոլի հրաժարականը: Չէ՞ր Նիկոլին թիվ է դե՞ս, նա նույնիսկ բաց տեսով ասել է դրա մասին, թե իր հրաժարականը դաժանաբանների թիվը մեծ չէ, որդեսպի նա կատարարի ժողովրդի կամքը: «Ձայն հայրենյացը», իհարկե, Նիկոլի թվերի հետեւից չի ընկնում, բայց Նիկոլին դատարարելու հետեւից ընկնում է:

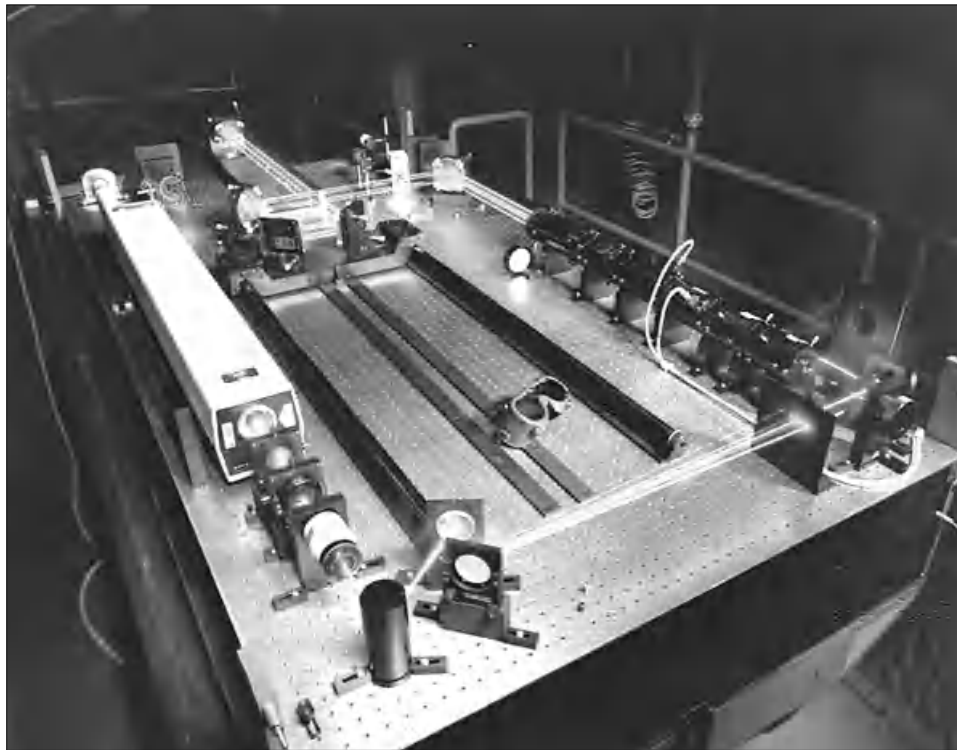

Դոկտ. ԱՐՇԱԿԻՐ ԳՅՈՆՉՅԱՆ

Մտերեակ, Կանադա

Լազերային դասերագնում հայաստանի դասնությունը ցնցող դարադրոս է, որը հնարավոր է հեռ փոխել

Ավարտվեց 2020 թվականը: Հայոց աշխարհը դեռևս զսնվում է թուրք-արքեպանական կոալիցիայի զավթողական ուժերի դասճառած աննախադեպ նվաստացուցիչ դասնության ցնցումի ներքո: Պատերազմը սկսեց հանկարծակի, սեպտեմբերի 27-ին, սակայն այն ակնկալելի էր՝ հաշվի առնելով Հայաստանի եւ Արցախի սահմանների մոտ դրանից փչ առաջ անցկացված եւ մեծադեպ ծանուցված արքեպանաթուրքական համաժողովները: Հայաստանի համար զարմանալի չդիմաց է լինել նաեւ այն հանգամանքը, որ զավթիչները հաջողությամբ գործի դրեցին գերադասական ռազմական սեխնուլոգիա, որն էլ գլխավոր դասճառը դարձավ մարդկային եւ սարածային ցավալի կորուստների:

Ներկա հողվածի նույնպես է կենսոնանալ ողբերգական այս դասերագնի հիմնական ձախողումներից մեկի վրա, որն ունի բազմաթիվ՝ գիտական, սեխնուլոգիական, սնեստական եւ ռազմական ենթաստիպներ: Երես կլինի, որ Հայաստանը լուրջ ընդունի այդ ենթաստիպները եւ դասրաս լինի դրանք անճեղորեն ընդգրկելու իր հեռագա վերակառուցողական ծրագրերում: Հայաստանը դասրավոր է ժամանակակից սեխնուլոգիաների կիրառմամբ գերադասական զինաստեսակների արտադրությունը դարձնել արդյունաբերության բնագավառում իր առաջիկա հիմն զարգացման ծրագրի կենսոնական բաղկացուցիչ մասը:

Նման ծրագրի ողբերգումը խիստ իրագործելի է: Դա իրականում վերադարձ է լինելու դեղի ֆիզիկայի բնագավառի այն եզակի հարուս կենսափորձը, որը Հայաստանը ձեռք էր բերել, երբ խորհրդային Միության փոխադրյալ հանրադասությունն էր: Այդ ժամանակ մեր հայրենիքը դարձել էր գիտական ուսումնասիրությունների եւ զարգացման խորհրդային կենսոններից ամենակենսունակն ու ամենագնահատվածը: Ասում են, որ Հայաստանն այդ սարիներին աղախովում էր խորհրդային Միության բարձր սեխնուլոգիաների ռազմական կարիքների մոտ կեցը, եւ դա ընդամենը 30 սարի առաջ՝ նախքան անկախությունը ձեռք բերելը 1991-ին:

Որդեգրելով նման ֆաղափականություն՝ Հայաստանը շատ շուտով կդառնա ոչ միայն իր սահմանների անվսանգության սերն ու երախալորը, այլև գերադասական զենքերի միջազգայնորեն փնտրված մասնակարարը, ինչն իր հերթին կմոտասի երկրի սնեստական բարգավաճմանը:

Ցավալի է, որ 1991-ի անկախությունից հետո Հայաստանի իրաւահաջող կառավարությունները չկարողացան հասկանալ եւ դասաճարտն զնահասել, թե մարտավարական ինչդիսի հարուս ժառանգություն էին ձեռք բերել հանձին ընդհանրադաս բարձրակարգ կրթական համակարգի եւ մասնավորադաս ֆիզիկայի բնագավառի փորձագիտական արհեստավարության, որն էլ անմիջական կադ ուներ ռազմարդյունաբերության հեռ: Իրականում, դժբախտաբար, 1991-ից ի վեր բոլոր սեսակի գիտություններն ու արվեստները կորցրել են խորհրդային ժամանակաշրջանում վասակված կարեւորագույնը լինելու իրենց առաջնադասությունները:

Պատկերացրեք, թե ինչ կլինի, եթե վերջին մի ֆանի սասնամյակների Հայաստանի ազգային ռազմավարական ծրագիրը ներառած լինի անցյալի այդ ամբողջ հարսության հնարավոր շարունակությունը: Այնժամ 44-օրյա այս դասերագնի ընթացքում հայաստանյան հզոր լազերային հրանոթները սեղակայված կլինեին Հայաստանի եւ Արցախի սահ-

մաններին եւ բառացիորեն կփոխադասնեին թուրք-արքեպանական անօգնական ԱԹՍ-ները, որոնք կփորձեին ներափանցել մեր հայրենիքի օդային սարած: Նաեւ հակառակ սեղի ունեցածին, հայկական բանակի ԱԹՍ-ները՝ հազեցած բարձրակարգ, խելացի, ճգրիս եւ դիպուկ հարկածային լազերային սարավորումներով, կկարողանային թիրախավորել թեւեւ գործի առաջխաղացումները եւ իրենց բազաներում ջախջախել նրանց ԱԹՍ-ները՝ խուճադ առաջացնելով զավթարար թուրքերի շարքերում:

Նման սցենարը բոլորովին էլ երեսակայական չէ: Դա որոշակիորեն կարող էր իրականանալ, եթե Հայաստանի իրաւահաջող վարչակազմերը ճիշտ գնահատեին մեր հարեւանների ռազմական ախոթակներն ու գործողությունները եւ առավել լուրջ վերաբերվեին գնալով սասակացող գոյութեական վսանգին, որ սղառնում էր մեզ վերջին մի ֆանի սարիների ընթացքում:

Ի դեղ, մահացու զինասեսակներից մեկը, որի վրա թուրքիան եւ Արքեպանը հենվում էին այդ սարիներին, հենց մարական լազերային սեխնուլոգիաներն էին: Դրանք մաս էին կազմում այն առաջավոր սեխնուլոգիաների եւ փորձագիտական հարուս «գանձարանի», որի ստեղծմանը մասնակից էր Հայաստանը մինչեւ 1991 թվականը, այսինքն՝ շատ ավելի վաղ, ֆան հարեւան երկու դասությունները: Պարադոքսն այն է, որ հենց թուրքական լազերային սարավորումներն են (լազերային ԱԹՍ-ները), որ ծնկի բերեցին մեր հերոս զինվորներին:

Լազերի հայտնվելը 20-րդ դարի երկու էական եւ սենսացիոն գիտական հայտնագործություններից մեկն է: Երկրորդ ասոնային էներգիայի գյուսն էր: Երկուսն էլ հիմնված են անցյալ դարաշրջանի սկզբում էմեսեյի հայտնաբերած ֆիզիկական երեսույթների վրա, որոնք սկսեցին գործարկվել միայն դարի կեսերին:

Ըստ էության, լազերը խիստ ուղղորդված, բարձր հաճախականության էլեկտրամագնիսական ճառագայթման (դարձ խոսքով՝ լույս) աղբյուր է: Լազերային լույսի եւ արեւից կամ այլ աղբյուրներից սացվող սովորական լույսի միջեւ սարբերությունն այն է, որ վերջինիս դեղում լույսի մասնիկները՝ փանսները սասանվում են դասահական եւ ոչ-սինխրոն, իսկ լազերային լույսի դեղում՝ հակառակը՝ սինխրոնացված: Դրանց ինսեսիվությունը գումարվում է՝ արդյունաբերական առաջացնելով կուրացնող դասառու-

թյան եւ, անհրաժեշտության դեղում, կործանող ու մահացու ուժգնության կուրենն ճառագայթ:

Լազերային լույսի բավական դարձ թվացող այս հասկանիչը լազերի կիրառման անհավանական մեծ դիարազոն է ստեղծում, ինչը նախկինում վերագրվում էր ֆանսասիկայի ժամրին: Այժմ սարբեր սեսակի լազերային սարբերն իրենց չափերով կարող են լինել միլիմետրի կոսոնակային մասից սկսած մինչեւ մի ֆանի կիլոմետր երկարության: Կիրառման սեսակեցից դրանք կարող են նախասեսված լինել սարբեր սարբերի համար՝ աչի վիրահասության բարձր ճգրսության, նուրբ գործիքներից սկսած մինչեւ սեղեկություն կրող ճառագայթների բարձր թողունակության օղիկական մանրաթելային մալուխներ, որոնք սեղակայված են օվկիանոսի հասակում: Այս սարբերը կարող են ներառել նաեւ բազմակիլովասս հզորության դաժան լազերային հրանոթներ, որոնք սեղադրվում են գրահամեմանների վրա, որոնք էլ իրենց հերթին կարող են հեսաղնդել եւ բառացիորեն այրել եւ վերացնել ինչդեպ թեղող դրոններ, այնդեպ էլ ռազմադասոն սեղակայված անշարժ ռազմական թիրախներ:

Առաջին լազերները գործնականում հայտնվեցին 1960-ականներին, արեւունսֆում եւ արեւելում գեթե միաժամանակ: Լազերի հայրերը են համարվում Թեղոր Մեյնանն ու Չարլզ Թաունզը արեւունսֆից եւ Միխայիլ Պրիխորովն ու Նիկոլայ Բասովը խորհրդային Միությունից:

Մեմ հայերս, կարող ենք հղարսութամբ նշել, որ Հայաստանի գիտնականներն առաջիններից էին աշխարհում, որ մոսգ գործեցին այս նոր ու հեսարբրաշարժ ողորս՝ լինելով խորհրդային գիտական աշխարհի անբաժան մի մասը:

Միխայիլ Տեր-Միխայելյանին է դասկանում խորհրդային առաջին կոմերցիոն/առեւերային լազերի մշակումը 1965 թվին: Դրանից փչ անց՝ 1967-ին, նա հիմնադրել է Երեսանից մոտ 30 կմ հեռու՝ Աշարակում զսնվող հայտնի ֆիզիկական հեսագոսությունների ինսիսոնը (ՖՀԻ): Տարիների ընթացքում ՖՀԻ-ն եւ հեսագոսական այլ կենսոններ եւ խմբեր Հայաստանը դարձրին ժամանակակից լազերային սեխնուլոգիաների օրրան, որի նախագծերը կիրառություն սացան ոչ միայն Հայաստանում, այլև խորհրդային Միությունում եւ ամբողջ աշխարհում:

Արեւելում եւ արեւունսֆում լազերները լայն կիրառում սացան հեսագոսական, բժեկական, արդյունաբերական եւ այլ ոլորտներում: Լազերային զենքի կործանարար ներուժը, որը մինչ այդ միայն գիտաֆանսասիկ ժամրի գողների եւ մուլեֆոլիկասոնների երեսակայության արդյունք էր համարվում, անխուսափելիորեն եւ շատ արագ հայտնվեց զինվորականների ուսարության կենսոնում:

Ավելորդ է նշել, որ այդ ընթացքում եւ նունիսկ մինչեւ վերջերս թուրքերն ու արքեպանցիները չկային լազերային հեսագոսությունների համաշխարհային ֆարսեղի վրա:

Ցավոք, 1991 թ Հայաստանի անկախության վերահասոսումից հետո Գիտությունների ազգային ակադեմիան եւ շատ մասնագիտացած ինսիսոններ դուրս մնացին երկրի առաջնադասությունների ցանկից: Մինչ օրս դրանք գոյասեւման դայբար են մղում՝ կաղեր հասարակելով արսասահմանյան ընկերությունների եւ կազմակերպությունների հեռ եւ որոնելով դրամաշոնրներ արսափն աղբյուրներից: Այսպիսով, գիտության զարգացմանն ուղղված ազգային ռազմավարության բացակայության դայմաններում, թեղեո որոշ որակյալ գիտական գործունեություն այրուհաներձ ծավալվում է, սակայն դա բնավ չի կրում որեւէ ռազմավարական ուղղորդվածություն: Հայաստանի հզորագույն ուղեղներից շատերը, ասիճանաբար լելով երկիրը, դարձան բարձր գնահատված եւ դասահանջված ռեսուրս հիմնականում արեւսյան գիտական եւ արդյունաբերական շրջանակներում: Լինելով լազերային ոլորտի գիտաշխատող եւ դրա զարգացումներին նվիրված հեստորդ՝ 1991 թվից հետո Հայաստան կասարած իմ հաճախակի այցելությունների ընթացքում (կաղված բոլորովին այլ՝ ազգային հարցերի հեռ) ես ցավով ակնասեստ էի լինում այս իրողությանը: Սակայն այդ ժամանակ Հայաստանի իշխանություններն առավելադաս զբաղված էին խորհրդային ռեժիմի հեսերը վերացնելու գործով:

Այնինչ ճակասագրի հեգնանով, Հայաստանի հարեւան եւ դիսերին թեւանի թուրքիան, հասկաղես 2010-ականներին, զբաղված էր բաց թողածը լրացնելով: Թուրքիայի ռազմաշոնչ նախագահ Ռեզեպ Թայիբ Էրողանը որոշել էր լցնել իր ռազմական գանձարանը նորագույն սեխնուլոգիաներով հազեցած սղառազինությամբ: Էրողանն արագ ընթրնել էր այն հսկայական մարտավարական առավելությունները, որ ժամանակակից դասերագնում սախիս են գերճգրիս նշանառության լազերային սարբերով զինված մարտական ԱԹՍ-ները, ինչդեպ նաեւ ցամաֆային գրահամեմանների վրա սեղադրված օղիկական կառավարման հզոր լազերային հրանոթները:

Անուշոտ, Էրողանը ժամանակ չէր կորցնի գիտահեսագոսական աշխասաններ իրականացնելու վրա: Նա դարգաղես գերադասեց զնել սեխնուլոգիան «նոու-հաուն», եւ անհրաժեշտ մարդկային ռեսուրսները՝ զենքի սեղակական արտադրություն հիմնելու համար: Իսկ դակասող մասերը որոշեց զնել արսերկրի մասակարարներից, որոնք դասրասական էին շահութաբեր գործարներ կասարել վճարունակ գնորդի հեռ: Այժմ Թուրքիան արտադրում է իր «Բայրաֆար ՏԲ2» հարվածային ԱԹՍ-ները «Բայբար» ընկերությունում, որի սեփականասերն Էրողանի փեսան է: Այդ դրոնները զինված են L3 Harris Wescam կանաղական ընկերությունից զնված լազերային նշանառության համակարգերով:

ԱՐԾԿԻ ԲԱՆԶԻՆՅԱՆ

Անգլիագիր գրող, երգահան, բեմադրիչ Պարես Մակարյանը ծնվել է Լոնդոնում, այժմ ապրում է Ֆլորենցիայում: Կրթությունն ստացել է Դուրհամի եւ Լոնդոնի համալսարաններում: Աշխատել է որդես թարգմանիչ, երաժիշտ, հարցազրուցավար, լրագրող, դասախոս, գրի ներկայացուցիչ եւ հանրային կառուցող մասնագետ: Նրա գեղարվեստական գործերը, ակնարկները եւ հոդվածները լույս են տեսել բրիտանական բոլոր հիմնական դարբերականներում: Մակարյանն իր կարիերան սկսել է՝ գրելով Լոնդոնի «Թայմս», «Գարդիան», «Օբզերվր», «Ինդիպենդենթ» եւ «Նյու սթրեյթս» դարբերաթերթերի համար, ապա հրատարակել է գեղարվեստական գործեր բրիտանական, իսպանական եւ ավստրալական գրական մամուլում եւ ժողովածուներում: Պարես Մակարյանը հրատարակել է չորս գիրք՝ «Չերչուրմաններ», «Խառնարան» (նաեւ՝ իսպաներեն թարգմանությամբ), «Չայելի եւ կիսադեմ» եւ «Շաղակրատելով իմ բոլոր սիրած գազանների հետ» (իսպաներեն եւ անգլերեն): Ջայնագրել է ակուստիկ ռոֆ ալբոմ, հորինել եւ կատարել դասնամուրային գործեր, Ֆլորենցիայում եւ Տուրինում բեմադրել է իր «Ցավի գործերը» մենամոխեսը, որը մեծ հաջողություն է ունեցել...

-Չարգելի Պարես, ես մեծ հաճույքով եմ հարցազրույց վարում բազմամեակույթ եւ բազմակողմանի գործունեությամբ զբաղվող անձանց հետ: Կարող եմ հասկանալ ինձ՝ ինքներդ հարցազրույց վարած լինելով այնպիսի հետաքրքրական մարդկանց հետ, ինչպիսիք են Փիթեր Ուսթինովը, Ջոն Զոլդերը եւ Սալման Ռուսոլին: Ի՞նչն է ձեզ ավելի շատ դուր գալիս այդ գործընթացում:

-Դուր է գալիս հարցազրույցի ամբողջ գործընթացը՝ հետազոտումն ու նախադասումը, բուն հարցազրույցը, հանդիսականների մասնակցությունը, եթե նրանք ներկա են: Կարծում եմ, որ անձի բացահայտման բանալին հարցազրույցի նկատմամբ բացարձակ հարգանքն է (ինչն էրանգով, մարմնի լեզվով) եւ թույլ տալ, որ գրուցակիցը բացարձակ ազատ խոսի՝ առանց սահմանափակումների, առանց գրուցավարի ազդեցության եւ առանց գաղտնի օրակարգի: Կարեւոր է նաեւ փորձել խուսափել հոգեբանական որեւէ կռահումներից ու եզրահանգումներից. սեփական լուրջագրումները գրեթե միշտ սխալ են: Բոլոր ՋԼՄ-ների ներկայացուցիչները հակված են ենթադրել, թե իրենք գիտեն ձեռնարկումն անձի մասին, որ դարձել են իրական փաստերը: Սա սխալ է: Նրանք չեն եղել սլյալ անձի կյանքում, ուստի երբեք չեն կարող իմանալ սլյալ անձի ու նրա կյանքի իրադարձությունների բնույթը: Իհարկե, շատ հաճախ գրուցավարը կարող է իսկապես որոշակի հասկացողություն ունենալ, նույնիսկ փայլուն, բայց միշտ ղեկ է գզույց լինել՝ չթվալու համար չափազանց խելացի, հանդուգն կամ մեծամիտ:

-Չիմանականում համաձայն եմ մարդկանց հետ հարցազրույցի վերաբերյալ ձեր վերաբերմունքին... Ֆլորենցիան միշտ գրավել է բրիտանացի եւ որդ աշխարհի գրողներին: Ինչպե՞ս են Ֆլորենցիական ոգեւնչումներն արձագանգվում ձեր գրականության մեջ:

-Եի՜հոսն ասած, Ֆլորենցիան հազիվ թե որեւէ դեր ունի իմ գրականության մեջ: Զարափը հետաքրքրաշարժ է եւ շլացնող, խելագար եւ խորհրդավոր, նրբագեղ եւ անսովոր: Բայց ես երբեք այդ մասին ուղղակիորեն չեմ գրում:

-Եվ անցյալ տարիներից այդ գեղատեսիլ ֆաղափը որդ մարդկության հետ միասին կրեց նույն դժվարությունները:

րդ: Ձեր «Իսպանական կարանջին» գրվածքում ինձ դուր եկավ այս մեջբերումը. «Ֆլորենցիան կարծես լինի մի լված հսկայական կինոնկարահանման վայր, որի արժանության գումարը չեն տրամադրել, մի բացօթյա թատրոն՝ ոչ մեկի համար»: Իսկ ի՞նչն է:

-Չիմա Ֆլորենցիան կիսով չափ է մեկուսացված, նման է ծեր, անօգնական կնոջ, որը դողացող ձեռքերով մոտենում է սեղանին՝ վերցնելու մի խնձոր, որն անկարող է կեղեկել: Չիմա Ֆլորենցիան մոտ է գործել մի թույլ մթնոլորտի մեջ, իր զգացմունքների երկարաձգված մարմնի մեջ՝ հրաժեշտ տալով դասնության եւ կյանքի այն էջերին, որոնք ինչ-որ ժամանակ ինքը լցրել ու ստեղծել էր:

-Իմ մի գրող ընկեր մի անգամ ասաց, թե առանձնությունը գրողի լավագույն ընկերն է: Չամա՞ձայն է:

-Կարծում եմ, որ մենությունը անհրաժեշտ է գրելու համար, բայց

մարմնից դուրս կատարվող անդրմացական փորձառություն, ինչպես մեկ այլ հայելու մեջ արձանագրվող հայելի: Ես շատ ուրախ եմ, որ դա արեցի, բայց հիմա չեմ ցանկանա անել՝ փորս չափազանց մեծ է...

-«Ռեյու 31»-ը մի անգամ ձեր մասին գրել է. «Մակարյանի իրական բանաստեղծական ձայնը հարուցում է

Պարես Մակարյան. «Նայ արձանատներս իմ գրականության տարաշխարհիկ համն են»

չափազանց մեծ չափաբաժնով առանձնությունն աղոթում ու վնասում է, ինչպես առաջ արեալ լույսը կամ մեծ ֆանտաստիկա թիսկվիտ տրոբ:

-Դուք հանդես եմ գալիս նաեւ որդես թատրոնի բեմադրիչ եւ դերասան: Չեաքրքրական կլինի իմանալ ի՞նչ նախագծերի եմ մասնակցել:

-Չամալսարանում բեմադրել եմ իմ երեք ժամ տևող «Ջոզեֆին» ներկայացումը, որը հիմնադրվում էր: Բեմադրություններ եմ կատարել նաեւ Լոնդոնի մի կաբարետում, Փոֆ Վենեսիկի մեծ թատրոն-թատրոնում՝ Կուրս Վեյլի, Ջոնի Մերսերի եւ այլոց երգերով: Բեմադրել եմ նաեւ Մոլիերի «Միզանտրոպը» Լոնդոնի Միջին սաճարի այգիներում: Ֆլորենցիայում եւ Տուրինում բեմադրել եմ իսպանա-ամերիկացի հիանալի դերասան Ռոբերտ Ջիբեսին իմ «Ցավի գործերը» մենամոխեսայցման մեջ, որը նա ֆրանսերեն ներկայացրել է Ֆրանսիայի Փոռնիկ ֆաղափում: Նույն գործը բեմադրվել է նաեւ Իսլանդիայում, իսկ Փալ Փալսոնը կատարել է այն անգլերեն: Որդես դերասան, ես հիմնականում փոքր դերեր եմ խաղացել ժամանակակից կինոնկարներում, առավել հետաքրքրական էր 2015-ին ստեղծված Ալեքսի դելլա Վալեի «Մաֆա Ֆոռտունա» ֆիլմը: Դա հիանալի փորձ էր, բայց մի ֆիլմ վախեցնող, ֆանի որ ես ստիպված էի մարմնավորել մեխանիկի, որի դերը հիմնականում սեղի էր ունենում մեխանիկի սակ: Ես անընդհատ անհանգստանում էի, որ մեխանիկ կընկնի վրաս:

-Ձեր կենսագրության մեջ գրված է, որ դուք, ի միջի այլոց, աշխատել եմ նաեւ որդես սեղի մոդել: Իսկ ինչպիսիքն է մյր փորձառությունը:

-Իմ կարծիքով՝ դա չափազանց հետաքրքրաշարժ էր: Ինձ համար դա նման էր ինչ-որ հայրցիցին թմրանյութեր օգտագործելու: Ես գիտեի, որ բաժանվել եմ երկու մասի. մի կեսս դողալուսի վրա էր՝ որդես մոդել, իսկ մյուս կեսս կարողանում էր ինքն ինձ դիտել դողալուսի վրա (ֆանի որ փորձառությունս շատ ինտենսիվ է անհրաժեշտ էր): Գործն ավելի բարդացնելու համար ես կարողացա նաեւ «գեներել» ինձ նկարող նկարիչների շեսանկյունում: Այդպիսով, այդ բոլորն արժանաց էր ու կախարակական, ասես

մի արձանավոր կախվածություն, այն արձանավորում է անանթալի սարախարհիկ առողջանությանը»: Այդ «սարախարհիկությունը» կարելի՞ է վերագրել ձեր ծագմանը:

-Այո՛, ես համոզված եմ, որ այդպես է: Իմ հայկական արմատները հանգեցնում են իմ գրածի սարախարհիկ համին եւ զգայական հարսության խիտ զգացողությանը:

-Ես լսել եմ դաճանուրի եւ կիթառի համար գրված ձեր որդես ստեղծագործություններ: Որդես ֆնադասներ նշել են, թե ձեր երաժշտությունը բխում է հայ երաժշտական տոնայնությունից: Այդպե՞ս է:

-Դե, ես երբեք դաճանադես երաժշտություն չեմ ուսանել եւ իրականում որդես դաճանակադես ինքնուս եմ, բայց սիրում եմ հաշարայնի, Գուրչիեի եւ Տիգրան Չամայանի որդես գործեր: Ինձ չափազանց դուր են գալիս դրանց հարուստ, վառ տոնայնությունները, եւ կարծում եմ, որ դրանք ներթափանցել են իմ դաճանուրային գործերի մեջ: Ես բնազդաբար զգում եմ, որ իմ օգտագործած որդես հնչեւանգներ բնույթով շատ մոտ են այն հարուստ սեմիմենտային եւ կարոտային, որոնք ես զգում եմ իմ նշած հայերի

երաժշտության մեջ:

-Ընդհանրադես, գաղափար ունե՞ի ձեր նախնիների մասին եւ թե որդես ինչ էին նրանք ծագումով:

-Մոտս հայրը՝ Չովանեսը, ֆահանա էր Նիկոսիայում: Նրա ընտանիքը Ցեղասպանությունից հետո հաստատվել էր Սիրիայում, բայց հետագայում, 1939-ին Սիրիայում թուրքական նվաճման սղառնալիքը (որը խախտուսում էին բրիտանացիները) նրան ստիպեց տեղափոխվել Կիորոս: Այստեղ նա օգնում էր հայ կարիֆալորներին եւ աղաքներին, այդ գործում նրան մեծադես օժանդակում էր կինը՝ Օվաանան: Չայրս ծնվել է Նիկոսիայում, նրա ծնողներն անյետ էին հաստատվել Ցեղասպանությունից հետո: Ծնողներս հանդիպել են այնտեղ եւ որդես եմ արձագադրել Անգլիա 1960 թվականին: Ես ծնվել եմ այնտեղ՝ ութ տարի անց: Ցավով, շատ ավելի չգիտեմ մեր ընտանիքի դասնությունից: Գուցե մի օր ավելի ուշադիր ուսումնասիրեմ մեր

դասնությունը: Մանկության տարիներին ես միշտ զգում էի, որ ընտանիքի դասնության հարցերում ամեն ինչ դարձված է խորհրդավորությամբ ու անհայտով: Պատճառն այն էր, որ, ենթադրում եմ, իրադարձությունները դեռեւս շատ մոտ էին Չայոց ցեղասպանության ողբերգությանը եւ սարսափին: Երանի ավելի շատ ժամանակ անցկացնելի տախիկս եւ դադիկս հետ: Երբեք չեմ հանդիպել իմ մայրիկի մորը, ինչը շատ ինքնուրույն է:

-Իսպանացի միշտ ունեցել է ոչ մեծ, բայց նշանակալի հայկական ներկայություն: Ես ճանաչում եմ Ֆլորենցիայում բնակվող երեք հայ արվեստագետների: Ձեր ճանադարհները երբեք խաչվել են հայերի հետ Իսպանիայում եւ առհասարակ:

-Ցավով, Ֆլորենցիայում ես այլեւս ոչ մի հայի չեմ հանդիպել, չնայած վերջերս մի ֆանի հայերի հանդիպեցի, երբ դասարագի գնացի Ֆլորենցիայի Սան Մինյասոյի եկեղեցում (այս սուրբն էլ, իհարկե, հայ էր): Իրականում կցանկանայի ավելի շատ ժամանակ անցկացնել հայերի հետ: Վերջերս Պիեսրասանսայում ծանոթացա մի հայ ֆանդակագործի հետ: Այդպիսով, ամեն ինչ առջեւում է...

-Եվ որդես գրող ու որդես հայ ինչ կատե մեր ժողովրդին բաժին ընկած վերջին փորձության մասին...

-Չայասանի եւ Ադրբեջանի վերջին դասերագը որդեսգական եւ սարսափելի հիշեցում էր այն մասին, որ թուրքական տվինդիզմի ուժերը երկար ժամանակ անգործ չեն մնում: Չնայած հայ գիմվորներին հետուսական ու անհավասարի ջանքերին եւ նրանց արձանավոր ուժին ու խիզախությանը, Ադրբեջանը, որդես Թուրքիայի մանկավարժի, դասերագում կարողացավ առավելության հասնել՝ իր տրամադրության սակ ունեցած շատ ավելի մեծ ռազմական միջոցների եւ Թուրքիայի աջակցության շնորհիվ: Դարձյալ մեմք տեսանք, որ Թուրքիան եւ Ադրբեջանը կանգ չեն առնելու՝ փորձելով սարսափեցնել, ոչնչացնել եւ արմատախիլ անել խաղաղ ժողովրդին: Նրանք խոշտանգել, խեղել, զլխատել եւ սղառնել են Արցախի հայերին: ➔ 7

ԱՆԱԴՅԻՏ ԱՍԻՐԻԱՆՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների քննաձու

Լույս է տեսել բանասիրական գիտությունների դոկտոր, Հայաստանի գրողների և Հայաստանի ժուռնալիստների միությունների անդամ Ռոբերտ Բաղդասարյանի նոր գիրքը - «Հողվածներ. Հայ-ռուսական գրական-մշակութային առնչություններ» (Երևան. Լուսաբաց հրատարակչատուն, 2020, 108 էջ) ժողովածուն:

Գիրքը ժամանակագրական կարգով ընդգրկում է հայաստանյան դարձերական մամուլում 1980-ական թվականների վերջերից մինչև մեր օրերը հրատարակած հողվածներ, նվիրված հայ-ռուսական գրական-մշակութային առնչություններին, ակամավոր հայ եւ ռուս գրողներին:

Ռոբերտ Բաղդասարյանը ֆաջ հայցնի է հայաստանյան գրական-մշակութային շրջանակներին, հայ եւ ռուս ընթերցողներին հայ եւ ռուս գրականությանը, դասնությանը, արվեստին նվիրված իր ուսումնասիրություններով, զբերով եւ բազմաթիվ հողվածներով, որոնք լույս են տեսել մի քանի սասնամյակների ընթացքում ոչ միայն Հայաստանում, այլ նաեւ Ռուսաստանում: Դրանց թվում են այն-դիսի լուրջ գիտական աշխատանքներ, ինչպիսիք են «Ցեղաստանությունը եւ Ռուսաստանի հայ մշակութայինությունը» (2003), «Կարեն Միխայելյան. ստեղծագործությունը եւ ավանդու ռուս-հայկական գրական-մշակութային փոխադարձ կապերում» (2010) եւ այլն:

Ռ.Բաղդասարյանի նոր գիրքը ընդգրկում է 12 հողված, որոնք լուսաբանում են 19-20-րդ դարերի հայ-ռուսական առնչությունների հարուստ եւ բազմազան, գունեղ ներկայացումը - «Պուստիկը եւ Հայաստանը», «Ի.Էրենբուրգ. «Երջանիկ եմ, որ եղա Հայաստանում», «Եվ այդ սերը փոխադարձ էր», «Բուլգակովը եւ հայերը», «Հայաստանի երգիչն ու բարեկամը», «Չարենցը եւ Ռուսաստանը», «Գրողը՝ փոշի դասակարգ», «Հայկական արմատներով ռուս գրողը», «Վոլֆ Էռլիխ. «Այս երկիրն իմ սրտովն է...», «Սայաթ-Նույան՝ ռուսական գրական իրականության մեջ», «Դու բացեցիր ոգու մեր գանձարանն անհուն...», «Ավետիս Իսահակյանը եւ Ռուսաստանը»:

Բոլոր հողվածները առանձնանում են հեղինակի հյուրահասուկ մոտեցումով, լեզվառճական լակոնիկ շարադրանքով. դրանք չի կարելի ցփոթել նույն թեմաներով գրված այլ հեղինակների գործերի հետ: Ռ.Բաղդասարյանի ոճը ուրույն է, գրավիչ...

Այսպես, «Հայաստանի երգիչն ու բարեկամը» հողվածը նվիրված է Հովհաննես Թումանյանի Ռուսաստանի եւ ռուս գրականության հետ ունեցած ջերմ կապերին: «Հայաստանի երգիչն ու բարեկամը» ներկայացնում է անվանի բանաստեղծ Նիկոլայ Տիխոնովի ուրույն տեղն ու մեծ դերը սովետական ժամանակի հայ-ռուսական կապերում: «Գրողը՝ փոշի դասակարգ» հողվածը նվիրված է հայցնի մոտեցումով հայ մշակութային եւ գրական-հասարակական գործիչ Կարեն Միխայելյանի բեղմնավոր եւ հայամուսան գործունեությանը: «Հայկական արմատներով ռուս գրողը» - ծանոթացնում է Նիկոլայ Բերբերովայի՝ ռուս էմիգրացիայի անվանի ներկայացուցչի հետ... Բոլոր նված հողվածների մեջ շեշտը

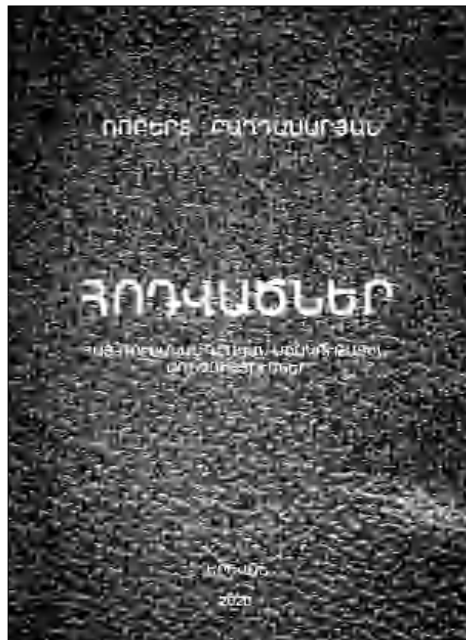
Նավասարանություն՝ ժողովուրդների դարավոր բարեկամությանը

ակնհայտն է դրված է 19-20-րդ դարերի հայ եւ ռուս մշակութային կամ հանձարեղ, ակամավոր կամ վառ ներկայացուցիչների սեր կապերի վրա, ինչի մասին վկայում են հենց ակնարկների «հերոսների» կարծիքները, հիշողությունները, բուն ստեղծագործությունները:

Այսպես, օրինակ, Թումանյանի մասին հողվածում գրվում են հանձարեղ բանաստեղծի հետեւյալ իմաստուն տողերը. «Մեմ եկել ու գնում եմ դեղի մեծ Ռուսաստանը, դեղի մեծ ռուս ժողովուրդը, մեմ սիրեցիմ ու հարգեցիմ նրան... որովհետեւ նրա հետ եմ կապում մեր հույսը, մեմ նրան ծառայում եմ բոլոր բնագավառներում, որդես մեր հայրենիք... Ռուսաստանում մեմ գտնվում եմ աշխարհի լավագույն ժողովուրդներից մեկի մեջ եւ ենթարկվում եմ լավագույն գրականություններից մեկի ազդեցությանը»:

Ռ.Բաղդասարյանը մեկնաբանում է այս տողերը, գրելով. «Հասկանալի է, որ եւ Թումանյանի ժամանակ, եւ այժմ կային եւ կան մարդիկ, որոնք գտնում են, որ Ռուսաստանը հայերին հովանավորում էր միայն Կովկասում եւ անբողոքությամբ վերցրած Արեւելում իր ունեցած օտերի դաստիարակում: Որոշ ազգային գործիչների այդպիսի ելույթներին մեծ բանաստեղծը դասավանդել է դեռեւս 1912 թվականին. «Ավելի լավ, եթե հզոր Ռուսաստանի օտերը համընկնում են հայ ժողովրդի օտերի հետ: Հենց դա էլ հայ ժողովրդին ռուսական օգնության դասձառն է, նրա հետեւողականության դասձառնը: Ահա ինչու եւ ինչ կերպ են ես իմ հույսերը կապում Ռուսաստանի հետ»: Թումանյանն ազգի հեռանկարը հասկարեն կապում էր Ռուսաստանի հետ. «Մեր աղազան(...) կապված է Ռուսաստանին, եւ որքան Ռուսաստանն ազատ լինի, այնքան ավելի լավ կլինի ինչպես մեր, այնպես էլ ողջ աշխարհի համար»:

Անուշտ, ընթերցողին կգրվի մեծ իսահակյանին նվիրված հողվածը, ուր գտնում ենք հայ դոկտորի դաստիարակի խոր մտքերը հայ-ռուսական առնչությունների վերաբերյալ: Բաղդասարյանը գրում է. «Երիտասարդ Ավետիք 1894 թ. գրում էր, որ ռուսների հովանու ներքո հայերը կգարգանան եւ կկազմեն մի անբողոքություն... Նա երազում էր թափել իր արյունը հզոր Ռուսաստանի դուռի ներքո եւ փրկել Հայաստանը կրակից, կոտորածներից, ֆաղցից: Իսահակյանը համոզված էր, որ դեմ է ֆարոգել այդ ուղին եւ, հետեւաբար, աջակցել հենց ռուսներին: Նրա զաղափարն էր Հայաստանի եւ Ռուսաստանի կամավոր ու բարեկամական միությունը՝ հանուն հարազատ ժողովրդի փրկության օսմանյան դաժան լծից: Իսահակյանը, իհարկե, ինչպես հայ գրականության մյուս նշանավոր գործիչները, ֆաջատեղյակ էր հսկայական սարբերությանը՝ բուն ռուս ժողովուրդի, նրա առաջադեմ մշակութայինության եւ ռուս ցարական վարչակազմի գաղութային, երբեմն հայաջայգ, ֆաղափականության միջեւ... Շատ լավ հասկանալով այդ անեղը, արդյունքում հայ բանաստեղծի սրտում հաղթանակ տարան «հողեւոր Ռուսաստանը», նրա առաջադեմ, հայամեծ մշակութայինությունը»:

Ռ.Բաղդասարյանի գրված հետաքրքրություն է ներկայացնում նաեւ Իլյա Էրենբուրգի կապերը Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի հետ: Իր հիշողություններում 20-րդ դարի ակամավոր ռուս գրողը մասնավորապես նշել է. «...Ես հասկացա, որ հայերի մեջ կրթությունում ու անմիջականությունում զուգորդվում է հոգեկան գաղափարային հետ: Այնուհետեւ Էրենբուրգը հիշեցնում է 20-րդ դարակազմին հայերի ողբերգական ճակատագրի մասին եւ գալիս է այն եզրակացության, որ դա ցեղաստանության առաջին փորձն էր, եւ հետագայում մացիստները հաշտվեցին առան թուրքական բարբարոսների այդ փորձը: «Մեր ժամանակներում մացիոնալիզմն անեմուտեք գլուխս է բարձրացրել, - շարունակում է գրողը, - սակայն դեմ է կարողանալ սարբերել սղանվածների մասին հիշողությունը մարդաստանների հիշողությունից: Հայերի զգացմունքները ինձ հասկանալի են: Խլվել է Արեւմտահայաստանը, ոչնչացվել են հնադարյան ճարտարապետության հրաշալի հուշարձանները: Ողջ մնացածները ցրվել են աշխարհով մեկ... Ամեն մի հայի համար Արարածը, որ կախված է Երեւանի վրա, բզկված Արեւմտյան Հայաստանի սովերն է... Հայերի հայրենասիրությունը սրված է, հաճախ այն կարող է թվալ չափազանցված, բայց ոչ ոք այն չի կարող ցփոթել շուրջնակիցի հետ, որը ժխտում է ուրիշի մշակույթը, եւ ոչ ոք չի կարող այն համարել հետամնացություն: Թվում է, հայերի մեջ ես չեմ հանդիպել ինտերնացիոնալիզմի գաղափարներին խոր մարդկանց... Հիշաչար չլինելով, նրանք ոչ մի կերպ չեն ուզում հրաժարվել հիշողությունից, դրա մեջ տեսնելով մարդու առանձնագործը»:

Ժողովածուի մեջ առանձնակի տեղ է գրվում «Բուլգակովը եւ հայերը» ծավալուն ակնարկը, ֆանգի Բաղդասարյանը փաստորեն առաջիններից է հայ ուսումնասիրողներից, որը Հայաստանի գրական շրջանակների եւ լայն հասարակության ուշադրություն է հրավիրել 20-րդ դարի նշանավոր ռուս գրողի եւ հայ մշակութայինության փայլուն ներկայացուցիչների կապերի վրա: Հողվածի հեղինակը գրում է. «Միխայիլ Բուլգակովի անունը նույնքան համաձայն է Հայաստանում, որքան գրողի հայրենիքում: Հայ մշակութայինությանը ավանդաբար հասու էր անցյալ ու ժամանակակից ռուս մեծ գրականության բոլոր նված գրականությունը, այլեւ բնագրով: Անցնորհակալ, եթե չասեմք միամիտ զբաղմունք կլինեք, եթե այս հողվածում մեկ անգամ ես ներկայացնեմ Մ.Բուլգակովի կյանքն ու ստեղծագործական ուղին, նրա «աստեղային ժամերը» եւ «կորուսների ծանրությունը», այդ ամենը համարաչափ է: Սակայն մեզ համար ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ գրողն ունեցել է ծանրոթության բավական մեծ ժառանգ մեր հայրենակիցների հետ, ինչը փչ է հայցնի ու կարող է ինչ-որ տեղ անգամ անսղատելի լինել հայ ընթերցողի համար: Իսկ նրանց մեջ կային արատավոր մարդիկ, որ իրավամբ համարվում են հայ ժողովրդի փառքն ու հղափարությունը՝ կոմպոզիտոր Ալեքսանդր Սոլովյովի, դիրիժոր Ալեքսանդր Մելիկ-Փաւստե, դերասան եւ ռեժիսոր Ռուբեն Սիմոնով, նկարիչ Գեորգի Յակովլով»...

Բուլգակովի հարուստ եւ բազմազան կյանքի «հայկական էջը» Ռ.Բաղդասարյանի ակնարկում իրոք որ հայտնություն եղավ հայաստանի մշակութային, ընթերցողական լայն շրջանակի համար... «Չարենցը եւ Ռուսաստանը» հողվածում ժողովածուի հեղինակը, մասնավորապես, գրում է. «Չարենցի ամենասիրելի ռուս դոկտորից է Պուստիկը: Հայ բանաստեղծն իր օրագրերում խոստովանում էր, որ չկա նրա համար ավելի մեծ հաճույք, քան կարդալ ռուս մեծ դասականի յուրաքանչյուր ստեղծագործությունը, նամանակակից, երբ հոգնած է եւ շխտու... Ռուս ժամանակակից գրողների եւ բանաստեղծների մեջ, որոնցից ոմանց նա գիտեր անձամբ, Չարենցը գնահատում էր Նիկոլայ Տիխոնովին, Վլադիմիր Մայակովսկուն, Բորիս Պաստերնակին, Իլյա Սելվինսկուն... Նա խոստովանում էր, որ ռուս բանաստեղծները հարստացրել են իր սեփական ստեղծագործությունները, լայնացրել իր մտածողությունը, երկերի թեմատիկան: Չարենցը բարձր էր գնահատում Մաքսիմ Գորկուն, որին համարում էր համաձայն եւ գրականության աստղ, աշխարհի մեծագույն ֆաղափացի, հայ ազգի բարեկամ»:

Կարելի է շարունակել բերել հասկանալի եւ խորհմաս մտքեր Բաղդասարյանի նաեւ այլ հողվածներից, սակայն ավելի ճիշտ կլինի, որ հայ ընթերցողը ինքնուրույն այս, անուշտ, բավանդակալից ու հետաքրքրական ժողովածու՝ նամանակակից մեր ժամանակակից իրադարձությունների եւ իրողությունների լույսի ներքո գնահատելով հայ-ռուսական կապերը, Հայաստանի եւ Ռուսաստանի հարաբերությունները 21-րդ դարակազմին... Բանասիրության դոկտոր Ռոբերտ Բաղդասարյանի նոր գիրքը, հիմնականում նախատեսված լինելով հումանիտար բնագավառով հետաքրքրվողների՝ բանաստեղծների, մշակութաբանների համար, կգրվի նաեւ համադասարան բուհերի ուսանողների եւ դասախոսների, հայ հասարակության ամենալայն շրջանակների ուշադրությունը:

20.01.2021

6 Նրանք եղել են ինչ հոգեւոր մշակույթը, որը գտնվում է ճիշտ հակառակ կողմում իրենց մշակութային ժառանգության, որը բնութագրվում է որդես վայրագության երկարատե փոփոխում: Թուրքիան դեմ է անհաղաղ դուրս մղվի ՆԱՏՕ-ից, ֆանի որ ցույց սվեց, որ բոլորովին անկարող է հետեւել ֆաղափակիք հասարակության կանոններին: Կրկին զավթել են հայերի հողերը, կազմակերպված

Պարտե ՄպպարՅԱՆ ...

ձեւով կոտորել եւ նրանց հողիները խեղդեցնող թեմատիկայով ուժերի կողմից: Ամբողջ աշխարհում հայերը բարձրաձայնում էին իրենց այս դաստիարակի մասին, բայց նրանց ձայնն անտեսվում էր Միացյալ Թագավորության, Ամերիկայի, Եվրոպական շրջանակների եւ ֆաղափական գործիչների կողմից, որոնք չափազանց կեղծավոր էին, չափազանց թույլ ու չափազանց երեսդաճ՝ միջամտելու եւ դադարեցնելու համար անօրինական եւ չար դաստիարակը, որը կոչված էր ուռճացնելու երողանի խելագարված էգոն եւ սասարելու թուրքական նոր կայսրության թունա-

վոր ազգայնականությանը, կայսրություն, որը նա հույս ունի ստեղծել: Հայաստանը երբեք չի մոռանա այս վայրագությունն ու հարձակումն իր ժողովրդի, նրա մշակույթի եւ նրա իմունության վրա: Եվ թուրքական շուրջնակիցը չի վերանա: Եվրոպան միջի աշխարհը լինի...

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դպր. դրոժխոս

21-րդ դարում, երբ «մեծ ու շատ բնական» ունեցանք, բայց փոքրամասն ընտանիքներ, երբ բժշկությունը զարգացավ, բայց հիվանդությունները շատացան, երբ մարս ու լուսին թռանք, բայց խուսափեցինք հարեանի սուն մեղ, երբ ընկերների թիվը շատացավ, բայց անկեղծներին՝ նվազեց, երբ բոլորիս ժամանակը չբավարարեց ոչ մի բան անելու», երբ դաստիարակումը հաղթեցինք, բայց հաղթանակը դրսևանեց ու միջոցներ կուսակցություն ծառայեցինք, երբ աշխարհում առաջ գնաց, իսկ մենք էժի ակնաչուս մնանք մնացինք, երբ կրկին անխուսափելի դաստիարակը եղավ ու մենք դասվեցինք... Նոյեմբերի 10-ի խայտառակ «Հայաստանի» ու եռակողմ հանդիման արդյունքում գրված նոր հայաստանի սակ ստորագրեցինք, որում ասված է, թե Ղարաբաղի կոնֆլիկտը մնացել է անցյալում, այսինքն փակ է, ու դիմաքի մեր հարաբերությունները լավացնենք ու հարեանություն անենք:

Այսօրվանց հետք հարց է առաջանում. մենք կարող ենք ամբողջ թուրքի հետ կողմնակողմ: Ավագ սերնդից ոմանք ասում են, որ կարող ենք եւ վկայակոչում են խորհրդային սարիները: Իսկ մեծ մասը մոռում է, որ դա հնարավոր չէ, քանի որ էն ժամանակ դաստիարակ չկար ու էսօր արյուն էլ չէր թափվել, մի ողջ սերունդ դեռ բեղ ու մորուք, հասուն սարիներ, կին ու էլի շատ բաներ չստանա՝ նահասակվեց: Քանի որ մեր փոքրածիվ ազգի համար հսկայական թիվ կազմող շուրջ 15 հազար աղջիկ չի երջանկանա ու չեն ծնվի ամենափչը 30 հազար երեխաներ: Էլ չեն ասում, թե քանիսը շատիկ ու դատիկ չեն դառնա: Էն ժամանակ մանկադաստիարակը հային ասել չէին սովորեցնում, որ արդյունքում 30 սարիների ընթացքում այն աստիճան հայաստանություն է ներարկվել աղբբեջանական սերունդների մեջ, որ դասկերացնելն անգամ սարսափելի է: Հետո էլ էն ժամանակ գիտերով մնած հային կացնահարողին հարեան երկրում դափնիների չէին արժանացնում:

Կարելու է նաեւ այն հանգամանքը, որ չնայած 30 սարի առաջ թուրքն էլի թուրք էր, բայց 30 սարի անց, առավել եւս հիմա, նա վախկոտ, բայց «հաղթած» թուրք է: Սա մոտավորապես նույնն է, որ մեկին 30 սարի ստորացնես, հետո մեկ օրում նա դառնա քեզ դայաններ թելադրողը, քո հայրենակիցների ճակատագիրը որոշողը: Նա այդ 30 սարվա ստորացումը երբեք չի ներելու, ու քանի որ նաեւ թուրք է, միտ էլ հարմար առիթ է փնտրելու, որ գիտերով հային կացնահարի, հայի հետ ընկերություն անի, բայց հարմար դատիկ կոկորդ կսրի ու տունը թալանի: Իսկ մենք, որ ուզում էիք ազատ, արժանապատիվ ու մարդավայել կյանքով ամրել, երկու սասնամյակ ազատագրված սարածները դարձրել էինք անհասական ֆազեդուսների փակ գոտի, Հայրենիքը բաժանել կավաճեցնելի՝ ստույգ աստիճանահարգությամբ՝ ըստ իշխանության մարդ լինելու «դասային աստիճանի»: Ահա թե որտեղ է դեմք փնտրել ողբերգության արմատը:

Անհրաժեշտ է հստակ դասկերացնել, որ արցախյան դաստիարակ արմատները ոչ այնքան աշխարհափառական են, որքան ֆաղափառական: Հայ ժողովուրդն այլեւս չցանկանալով ամրել նախկինի նման, 2018-ին կասարեց իր ընտրությունը, եւ դա բնավ Նիկոլ Փաշինյանի անձին չէր վերաբերում: Այդ ֆաղափառական ընտրությունը վերաբերում էր նոր աշխարհում ամրելու որոշմանը, որը դեմք է ամբողջի նոր իշխանության ձեւավորման ընթացքում: Վստահ եմ, որ ֆաղափառական աստիարեզում մենք կզսնենք նաեւ հզոր դաճնա-

կիցներ: Պեժ է միայն հոգեդեմ տիմոլ լինել, շատ ու արդյունավետ աշխատել, շարունակել կրթել, իմանակրթել, չդադարել երազել ու իրականացնել այդ երազանքները: Պատերազմի ընթացքում մեր ժողովուրդը ցույց սվեց, որ կարող է թեկուզեւ միայնակ, բայց արժանապատիվ ու երկարատեւ կռիվ սալ անգամ իրեն բազմակի գերազանցող թեմանիների կոալիցիային: Իսկ այսօր մենք դարգադեմ դաստիարակ ենք ու կարող ենք կառուցել արդյունավետ դեմքություն եւ կարգադատ ու կազմակերպված հասարակություն: Պակաս կարելու չէ նաեւ այն հանգամանքը, որ մենք դիմաք սովորենք հանդուրժել ու սիրել իրար, լինենք համախմբված եւ աստիճանական վեհանձնություն դրսեւորենք բոլորս բոլորի նկատմամբ, լինենք իրարեւ բարոյական: Հասկանալի է այս տեսակետից, որ «Տիտանիկը» խորհակվելու ժամանակ նավում զսնվող միջոցաւեր Ձոն Ձեյրոք Աստուր IV-ը, որի բանկային հաշիվներում

Ավելին, մի քանի սարվա ընթացքում դեմքական ուսումնական կառույցներն էլ փչ փչ դարձան վճարովի, թողնելով ամեն բուրն ու մի քանի սասնյակ անվճար հաստիներ: Սրա հետ մեկտեղ երիտասարդությունը եւ ավելի ճիշտ նրանց ծնողները տեսնելով, որ վերանում է սնեստությունը, փչանում են գործարաններն ու հիմնարկները, սկսեցին ավելի շատ հավակնել «իրավաբանական», «սնեստագիտական», «արեվելագիտական» ճյուղերին: Սկսեցին դակասել «ինժեներներ», «էներգետիկներ», «ֆիզիկներ» «մաթեմատիկներ» եւ նման կարելու բնագավառների մասնագետները: Էլ չասեն, որ մի կողմ դնելով Հայոց լեզուն, Պատմությունը, Մշակույթը, Հավաստ ու Եկեղեցին, ավելի զարգացան օտար լեզուներն ու օտարերկրյա մտածելակերպը: Առողջ հասարակություն դաստիարակելու ու սսանալու փոխարեն, ստեղծեցինք իրավիճակ, երբ առողջ մտածելակերպով մարդկանց մի զանգված սկսեց արսա-

չության գրեթե 80%-ը, այնինչ այսօր հակառակն է՝ առողջ մտածելակերպ ունեցողները կազմում են առավելագույնը բնակչության 30%-ն է կազմում. դրա համար էլ այսօր էս վիճակին ենք...

Բազմադարյան դաստիարակում ունեցող հայ ժողովուրդն այժմ կանգնած է գոյության դայաբարի առջեւ, բայց հայրենիքի փրկության համար ոչ մի բան նրան չի կանգնեցնի: Շատ արհավիրքներ, դաստիարակներ, ցավ ենք տեսել, բայց երբեք մեր հոգու կորովը չի կոտրվել եւ երբեք թեմանու առաջ չենք խեղճացել: Այժմ իր իսկ ֆաղափառական շահերից ելնելով մեր կողմին է նաեւ հզոր Ռուսաստանը: Իսկ այնչեյան Աղբբեջանը փոխանակ դաստիարակ դաստիարակ սալու իր կողմից հրահրված դաստիարակի համար, նորից շանսաժի է ենթարկում նրան եւ հայաստանում, թե Ռուսաստանը չդիմաք խոսի Լեռնային Ղարաբաղի սեղափոխված ահաբեկիչների մասին, քանի որ դրանով իրեն թե խախտվում է ՌԴ չեզո-

Տարավոր է արդյոք հայ-թուրքական համակեցությունը

րությունը: Ալիելը հավանաբար դեռ չի գիտակցում, որ Ռուսաստանը չի ներելու Թուրքիայի հովանավորությամբ Անդրկովկասից Ռուսաստանին դուրս մղելու նպատակով Աղբբեջանի թեմանական գործողությունները: Հասկանալի է, որ Վրաստանը, որ Մոսկվային դեմք էր Աղբբեջանից Արեւմտեւ գնացող խողովակաւերն ու ճանադարհները վերահսկելու եւ Գյումրու ռուսական ռազմաբազայի հետ ցամաքային կադ ունենալու համար, արդեն կորսված է ու սարածաւերանում նոր ու իր համար «ավելորդ» գլխացավանք ստեղծելն՝ անընդունելի: Միանգամայն ենթադրելի է, որ այս ենամախորհի վրա դարձել մի իրողություն, երբ՝

ա) դեմքի հարակ ձգտող եւ Սիրիայում հեմակեւեր ստեղծած Ռուսաստանն ուզում է ամրադնել իր դիրքերը սարածաւերանում եւ հիմք ստեղծել հետագայում ավելի առաջ արժեկելու համար,

բ) Հայաստանը հերթական անգամ գործով արդացուցեց, որ անկախ ամեն ինչից ու աշխարհափառական զարգացումներից, մեղմ ասած՝ ռուսամեք է:

գ) Աղբբեջանը ոգեւորվելով Թուրքիայի ու մի քանի այլ մահմեդական երկրների ցույց սված օգնությունից եւ ռուսական արմունքի իր կողմից կաւառված մի քանի դակասականների սված խոստումներից, դաստիարակ սանձազերծեց, որդեսգի իր ձեւով՝ «թուրքակարի» (այնտեղի հայությանը ոչնչացնելով կամ հայրենազրկելով եւ իր բնօրրանից դուրս մղելով) լուծեւ Արցախի հարցը, սնեստադեք եւ այլ առումներով հնարավորինս թուլացնեւ Հայաստանին, գրավել սրատեգիական կարելու դիրքեր եւ շանսաժի ու ահաբեկման դիմելով դառնալ կարելուրագույն խաղացողներից սարածաւերանում:

Շնորհիվ 18-20 սարեկան հայ զինվորի, որը հերոսությունն ուղղակի կենցաղ ու առօրյա դարձեց, այդ հաւակրկներն ամբողջովին չիրականացան: Ռուսաստանն էլ սթափվելով եւ հասկանալով, որ իրարությունը կարող է դուրս գալ իր վերահսկողությունից, միջամեք եւ խաղադատների անվան սակ մարտունակ ուժեր բերեց սարածաւերան: Ուզում ենք հավասալ, որ այսուհետեւ էլ իր իսկ շահերից բխող իրատեսական ֆայլեր կանի, որոմ կմդաստեն սարածաւերանում տեսական խաղադություն հաստատելու եւ ֆաղափառական-ռազմակա-սնեստական-մշակութային-հոգեւոր աստիարեզները զարգացնելու համար:

այնքան գունար կար, որ կարող էր կառուցել երեսուն նոր «Տիտանիկ», հայսնվելով մահացու վսանգի առջեւ՝ ընտրեց իր կարծիքով բարոյադեք ճիշտ լուծում եւ իր փրկարար նավակը զիջեց երկու վախեցած երեխաների: «Տիտանիկ» վրա զսնվող մեկ այլ մեծահարուստ Ամերիկայի ամենամեծ «Macy's» հանրախանութների ցանցի համասեփականատեր Իսիդոր Շերաուն էլ ասաց. «Ես երբեք մյուս շղամարդկանցից ավելի շուտ փրկարար նավակ չեմ մսի»: Նրա կինը եւս որոշեց իր կյանքի վերջին ռոդեները ամուսնու հետ անցկացնել եւ նույնդեք հրաժարվեց՝ տեղը զիջելով իր նոր գործի ընդունված տղասուհուն՝ Էլեն Բիրդին: Այսինքն՝ այդ հարուստ մարդիկ նախընտրում էին մնալ առանց իրենց հարսության եւ նույնիսկ կյանքի, քան հրաժարվել բարոյական սկզբունքներից: Արարներ, որոմ ցույց սվեցին ֆաղափառության եւ մարդկային էության փայլը: Ավանա հարց է առաջանում՝ իսկ ի՞նչ արեցին եւ կարող են անել մեր մեծահարուստ օլիգարխները հանում իրենց ժողովրդի: Ոչինչ կամ գրեթե ոչինչ: Իսկ գիտեք ինչու, որովհետեւ մեր ժողովրդի մտածելակերպի մակարակը շատ է ցածրացել, որովհետեւ սկսած 1991 թվականից բարձրագույն կրթությունը դարձավ բիզնես, ուսումը լիարժեք ու դեմքական մակարակով դասավանդելու ու ուսանողին ավելի մեծ գիտելիքներ հասցնելու փոխարեն բացվեցին «կոմերցիոն» ուսումնական հաստատություններ, որտեղ հստակ կարող են ասել, որ ուսման մակարակն անհամեմատ ցածր էր քան դեմքական ուսումնական կառույցներում:

զարթել՝ փնտրելով իրեն վայել ամրելակերպ: Նրանց մի մասը դարձավ «խողանչի», մի մասն էլ՝ խանութդան: Այնինչ, բոլոր ազգային արժեքներ դատարող երկրներում աշխատում են ուսումը դատել անվճար, իսկ մենք չցանկացանք առողջ ազգ ունենալ, ուղղակի հարմար չէր, ուղղակի դժվար կլինեւ նրան կառավարել...

Այդ ամենին զուգընթաց սկսեցին հանդեք գալ ազգակործան «գլոբալիտական» ֆայլայիչ ծրագրեր, որոնցից էին «կաւորիոնակներն» ու «չունակները», բազմատեսակ ու բազմագույն կրոնական աղանդները: Այդ գործընթացի հաջորդ ֆայլը եղան բրազիլական, այնուհետ հնդկական եւ թուրքական բուք եւ ամիմաստ սերիալները, որոմ ցայսօր շարունակվում են հեռարձակվել շատ հեռուստաալիներով: Այնինչ, դրանց փոխարեն կարող էինք դիտել մեր դաստիարակի հերոսական ու դաստիարակիչ դրվագներ դարունակող, հայ մշակույթը, լեզուն եւ ամենակարելուրդ՝ հայ գեմի առավելությունները ֆարող ֆիլմեր ու հաղորդումներ: Եսօր էլ ընկել մեկին «ժեխ» ենք անվանում, «դողոս» կամ «բալաբեկ», մոռանալով նրանց ստեղծող մտավոր կենտրոնների մասին: Կարծում եմ, որ սա անկախության երեսուներկու սարիների ընթացքում ձեւավորված «կոմունիտա-կադիտալիտական հիբրիդային» մտածելակերպի հետեւամն է, որի արդյունքում էլ մեր ԱԶԳԸ հասավ էս օրին:

Իսկ առաջին Արցախյան դաստիարակը հաղթեցինք, քանի որ մեր մեք առողջ մտածելակերպ կար, որը կրում էր բնակ-

⇒ **1** Մինչդեռ երեկ իշխանության առաջին դեմքերին թվում է, որ մարդիկ կնոռանան իրենց հանդեպ անհաճ վերաբերմունքով՝ դայմանավորված դատաբանի ելույթի ու ցավալի մարդկային կորուստներով: Նրանք սխալվում են՝ վերին ավելի է ցավելու, մանավանդ, որ իշխանությունը չի կարողանում գերիների վերադարձի հարցն առավել կսրուկ դնել, Ադրբեջանի հետ կոնսլեզվով եւ դատական հիմնավորումներով խոսել, եւ, ընդհանրապես, այս իշխանությունը, եթե հանկարծ կարողանա հրաժարվել էլ գործել (որն ուղղակի անհնարին է՝ հետադարձված օբյեկտիվ դժվարություններով դայմանավորված), ոչ ոք չի կարող մոռանալ ու ներել երկիրն ու որդիներին թեմանուն սլած մարդկանց: Այս իմաստով էլ ճիշտը ընտրություններով երկրի հետագա կյանքը վերբերելն է՝ ով էլ իշխանության մեջ հայտնվի հետո, առավելելու՝ եթե իշխանությունը կարծում

հանդեպ վստահությունը կորցրածներին, սարքեր ուժերի կողմից մեզ ցնամադատներին, երբեմն նաեւ բացահայտ վիրավորողներին հավաստացնում են՝ հայոց բանակն արագ ադափհնվելու է ստացած վերբերից եւ ցույց է ցույց թեմանուն իր բազկի ուժը:

Միջոց դեպ է հիշելն՝ թեմանուն մեր սան դարդասների մոտ է եւ չի հրաժարվել հայկական օջախներն ավերելու նենգ մտադրությունից»:

Բանակի օրվա բազմազույն ուղերձներից հենց այս մեկն առանձնացրինք. մեզ է, այո, սթափվել, ճիշտ օգտագործել հետադարձված համեմատաբար խաղաղ ժամանակը, որի տեղողության մասին ոչ ոք չի կարող կանխագուշակել: Դա ոչ միայն բանակի ամրացման ժամանակ մեզ է լինել, այլեւ դիվանագիտական հստակ ու հաջողակ, համարված ֆայլերի. որոնք ինչ-որ չեն երևում: Հենց Եսիս-Վ ձեռնային մտաբերում

են ասում եւ ո՛ն: Իհարկե, ընդդիմության եւ երկրի ամեն ֆաղափարցով իրավունքը եւ լիազորված անդամներին են համարում, որոնք հույս չեն կարողում վարչապետի հետ եւ ուզում են այդ իմ ասածներին վարչապետի հրաժարականով հասնել: Զգի՛ստե՛ն արդո՛ք՝ ո՛ր սարքերակն է աշխատելու՝ «Իմ ֆայլի» խաբս սվող սրտաշփում, թե՛ Աժ իմնալուծարումն, իրոք, հմարավոր է, բայց մի բան ակնհայտ է՝ դեմքերին հիմա դարձապես ժամանակ չունի:

Մտադրիչ- կործանարար-չվերահսկվող վիճակ է Հայաստանում, թվում է՝ սարքեր երկրների այնքան մեծ թվով գործակալներ կան, որ անգամ նրանք արդեն ուղղորդում են ներքին կյանքը: Էմիսարներ, զանազան Օստաթ Բեռնդերներ կարող են գալ Հայաստան, փող ծախսել, ու հոդասել, թե ֆաղափարցով ուժ են հիմնում, կամ ելույթ ունենան հարթակում ու հանրահավաքի կանչեն: Լավ, սա միթե այ-

սարածաբանում իրենց ասողը համարող Թուրքիային եւ Ռուսաստանին հակադրվելու ճանադարհով, չնայած Թուրքիայի հետ նրա մեծական մրցակցությամբ: Իրանին դուրս են թողել ամեն ինչից, եւ նա առայժմ ընտրել է դասիվ հայեցողի դերը, հուսալով, որ բացվող հաղորդուղուց ինքն էլ իր օգուտն է ունենալու: Իրանն, իհարկե, սխալվում է, եւ դա շատ շատով դարձ կդառնա, սակայն Հայաստանն առայժմ մեծակ է խոսում Արցախի հարցի չլուծվածության, կարգավիճակի հարցի՝ Միմսկի խմբի ձեռնարկի տեղափոխելու եւ Արցախին դատական, բայց այժմ համաձայն սարածներում զսմվող գյուղերի ադաբերափակումից՝ հույսը ԱՄՆ-ին ու Ֆրանսիային ուղղելով:

Հայաստանի արտգործնախարարն ասում է՝ Արցախի հարցը լուծված չէ, կարգավիճակի հարցը մեզ հրատարակելու Միմսկի խումբը, Պուտինն ասում է՝ եռակողմ հայտարարությունը հետեւողական իրականացվում է (եմթատեսը դարձ է, եթե նկատի առնենք, որ Ադրբեջանը համարում է ռազմական ճանադարհով հարցը լուծված), սա փաստորեն դիվանագիտական հարթույթի մեջ դիմակայություն է, որի սուբյեկտս Արցախի կարգավիճակի որոշմանը մեզ մասնակցեցնելու Միմսկի խմբի համաձայնագրի գերտրությունը եւ Ֆրանսիան: Սա, իհարկե ռուսների համար վստահ ունի իր մեջ, ֆանի որ ռուսական խաղադարձները միջազգային մանդատ չունեն, անգամ Ադրբեջանն իր ստորագրությունը չի դրել ռուսական ներկայության որոշման սակ: Ռուսական ուղղությունից կարելի է սրա արգելակումը սղասել: Սղասվում է նաեւ, որ ԱՄՆ նոր նախագահ **Բայդենը**, վերջապես գրվա հանելով իր անհետաձգելի գործերից, հայացքը կդարձնի սարածաբան ու կասի իր խոսքը:

Այ այդ ժամանակ մեզ կլինեն որակյալ հայեր՝ դիվանագիտության մեջ, իրավական ոլորտում, ու մերոնք էլ իր դատարան չեն լինի, Լիլիթ Մակունցի սղասվող նշանակումը վկա՝ որդես ԱՄՆ-ում Հայաստանի դեսղան:

Հայաստանի, Ադրբեջանի, Ռուսաստանի փոխվարչապետները, որդես սրանսղորսային հաղորդուղիների ադաբերափակման բանակցող խումբ, հունվարի 30-ին հանդիղելու են Մոսկվայում եւ խոսելու են ադաբերափակման հարցերից: Մեր կարծիքով, Հայաստանը մեզ է կարողանա կամ դրսեւորել եւ դարձաբերել այդ հանդիղումները՝ դա հանդեղելով առանց որեւէ նախադայմանի հայ ռազմագերիների վերադարձը (երեկ հայտնի դարձավ, որ ընդամենը հինգ գերու Ադրբեջանը վերադարձնում է): Ի վերջո՝ ադաբերափակումը ոչ այնքան հայերիս է մեզ, որքան Ադրբեջանին, Թուրքիային ու Ռուսաստանին, մեզ համար մեր սարածով անցնելի ճանադարհից ու անգամ ավելին Ադրբեջանով անցնելի ճանադարհը անվստահ համարվել չի կարող, մեզ համար առավել անվստահ ռազմավիտական ճանադարհն է: Բայց եթե դա անխուսափելի է՝ գոնե նախ ռազմագերիների վերադարձը դայման դնենք, մինչեւ տեսնենք:

Ընտրություններ՝ հրաժարականով, թե՛ առանց հրաժարականի

է, որ կողմնակիցներ ունի: Անգամ իմաստ չունի ադասմբության ու գեմփի կոչող ֆաղգործիչների կամ գորահրամանատարների հետեւից ընկնել, նրանք հանրության սարքեր օերերի սրամարություններն են փոխանցում, դա դիտվելու է ֆաղափարց ռեղերսիս: Եիցսը երկիրը նորացնելու ամենաարագ ու ամենաանվստահ ճանադարհն է՝ հրաժարականով կամ ընտրություններով, ֆանի որ մեկ մարդ չէ խոսում դավաճանությունից, ադրբեջանական անձնագրերից, Արցախն ու Շուշին ծագավորված հանձնելուց, այլ՝ շատերը: Անգամ ֆաղափարց Արման Բոչյանը, իրար հերթագայող իրադարձությունների համարությունը վերլուծելով իրավիճակը՝ եզրահանգել է, թե Հայաստանում իշխանությունը գրավել են արեերկրյա հասուկ ծառայությունները. ահա այսղիսի ծայրահեղ կարծի էլ կա:

ուն մեղի ունեցածը, երբ հայ ռազմագերիների հարցը մտաբերում օրակարգում այդղես էլ չհայտնվեց, ասում է, որ մղասակասլաց խմբային, համակարգային աշխատանքը բացակայում է:

Լսեղի հայ դատավիտների բղոր ելույթներն էլ, դրանք բղորն էլ առանձին առանձին աղղեղի էին, սակայն ահա մի ոլորտ, որեղ մետությունն ու ընդդիմությունը մեզ է համագործակցեցնել, իսկ այդղիսի բան նկատելի չէր: Վաղը-մյուս օր Եվրոդական դատարանում, մյուս կառույցներում Ադրբեջանը մեծ ֆինանսներ է ծախսելու՝ դատի սղու հայկական կողմին, փոխհատուցումներ դա հանդեղելու, դրա դեմը համակարգված մեզ է առնել նախաղես սնաջան աշխատելով, ոչ թե վերջին դատին գնալ ու մի հողեղունց ելույթով անհատ դատավիտի գործն ավարտված համարել, խորհրդարան-ԱԳՆ սերս համագործակցություն է մեզ: Կամ ի վերջո մենք հավաղելու ենք այն ուղղերին, որոնք կարող են օգնել մեզ՝ այս դատին հարմար դիրավորվելու Միմսկի խմբի մյուս համանախագահների, առհասարակ՝ ԱՄՆ-ի նոր վարչակարգի ձեւավորումից հետո սկսվելի աշխարհի մեծերի նոր «ռազբորկաներից» առաջ: Վարչապետի կարդային նշանակումների սրամարությունը, անկախ ներաղափական խնդիրների լուծման այս կամ այն ելից, ասում է , որ ոչ: Այլաղես վարսավիին կոեկակար չէր նշանակի, կոեկակարին էլ վարսավիր: Մինչդեռ նկատացնող թուղ ստորագրելով, բազմաթիվ մեղադրանքների հասցեատերը լինելով՝ նա կամ մեզ է ընդունի այդ մեղադրանքներն ու հրաժարական տա, կամ այնղիսի կարդեր գեմի, որոնք ունակ լինեն Հայաստանի ներկա անել դրության մեջ գրեթե անհնարը կատարելու, այդղիսով իր վրայից մի փոքր մաղրելով այն որակումների խարանը, որ, կարծում ենք, հանրության մեծամասնությունն է անում նրա հասցեին: Մինչդեռ ինքը շարունակում է կիսատղոշանքների բերել այսուայն դատսոնին: Վարչապետը մեզ է իմանա, որ մի վերջին շան ունի ընդամենը, մոռանա ֆայլողներին, Հայաստանի դիվանագիտական, ֆինանսատեստական, իրավական ոլորտներ բերի մղոքեղիոնալ, հայրենատեր մարդկանց, որոնք հրաժարվել կարողանան գործել, ազատվելով դատեղադատեսներից ու արկածախնդիրներից: Բայց ինչ

լես դատարանների երկիրն է, որեղ ում խելին ինչ փչի՝ կարող է ասել եւ անել: Ընդ որում՝ ամեն ինչ խառնուցվում-նախադատարսվում է սղիալական ցանցերով՝ էլ ռեղիոնի վերաբերյալ անկաղ հարցումներ, էլ ցանցային փլլերություն, էլ անգրագեներն եւ կասկածելի առանձնակների իմնադրսեւորման բում: Ի վերջո հետ կանչեք իրավիճակը խառնող բղոր ֆեղերին, իշխանություն եւ ընդդիմություն, դեղին մանուլի կոմղորմատների հանգույն ամեն օր սանյակ հայորդիների մի՛ անվանարկեք ու արժեղրկեք անադատուցելի գղարսաններով, մինյանցից ֆաղափարց վերեւ այդղես լուծելով: **Նաիրա Չոհրաբյանի՝** աշելության խոսի դեմ նախաձեռնությունը Եսիս-Վ-ում գովելի է, բայց դա նախ երկրի ներսում մեզ է անել՝ այսուհետ ամեն մեղը միսի ֆաղություն ունենա հաժարվել բղոր անվաղել միտակավորումներից ու անցնել երկիրն այս վիճակից հանելու դժվարին գործին:

Արցախի հարցը՝ վստագավոր քաղաքսոյսում

Արցախի օուրջ տեղի ունեղողն այժմ Արցախի հարցից վերածվել է Հայաստանի անվստագության հարցի, ֆանի որ Հայաստանի սահմաններին, սարածային ամբողջականությանը սղառնացող վստագի մասին անգամ Իրանի արտգործնախարար Մոհամադ Չավաղ Չարիֆն է գզուցացնում:

Ռուսաստանն օգտագործեղ ԱՄՆ-ի նախընտրական ժամանակով իրեն սրված հմարավորությունը, խաղադարձների անվան սակ մեզավ Արցախ, Թուրքիային մոտ թողեց, եւ հիմա մենք, այս դատի փխումն խաղաղությամբ հանդերձ, ադադայի առումով մեզ անվստագ չենք գզում: Իրանը չի դատարսվում գնալ

Իրանը՝ դեռեւս դատիվ հայեցող

Իրանի ԱԳ նախարար **Մոհամադ Չավաղ Չարիֆի** այցն ու արսահայտած մեղերը ինչ է ասել, թե ոգետրիչ չէին: Պուտինին գովելը՝ սարածաբանի ձգնաժամը վերջ դնելու համար, հաղորդուղիների բացումից իր շաղի սղասումը (կարծես սեփական սահմանները չեն վստագվելու այդ ներկայությամբ), Ադրբեջանի հաղթանակից ու այդ երկրի սարածային ամբողջականության վերականգնումից խոսելը, Ադրբեջանին վերադարձված սարածների վերականգնմանը մասնակցելու հավակնությունը մի տեսակ մեր բարեկամ երկրի կերղարի ընկալման ջանքը թուլացնում է: Բայց մեզ է ուժեղացնել Իրանի հետ դիվանագիտական խողղվակը՝ դարձ չէ, թե առաջիկայում էլ ինչ նեղ իրավիճակներում ենք հայտնվելու, երբ ընդամենը մեկուկես ամսից լրանում է Մոսկվայի դայմանագրի ժամկետը, ինչ-որ իրողություններ, սվերային գործընթացներ, այնուամենայնիվ, մեզ է դիտարկել, համենայնդեղս՝ Թուրքիան եւ Ռուսաստանը հմարավոր բղոր անակնկալների դեմն առնելու համար են մեղ սարածաբան:

Մենք համակարգված աշխատել չգիտենք

Բանակի զինված ուժերի կազմավորման 29-ամյակին
ՉՈՒ գլխավոր օտարի մեզ, գեներալ-գնղաղես **Օնիկ Գասղարյանի** երեկվա ուղերձի որոշ օեցաղումներ հասկանալական են: Հասկաղես սարածաբանային սղասվելի հմարավոր վայրիվերումներին ընդառաջ՝ այն հարկավորղղումը, թե «հուսահատվածներին, մեր

Օրբելի 63/1 բարձրահարկ շենքի վերելակը արդեն մեկ ամիս է չի աշխատում. բաց նամակ Հայկ Մարուղյանին

Հարգելի դարոն Մարուղյան, Ձեզ են դիմում Օրբելի 63/1 օեմփի բնակիչները: Մեր օեմփը խորհրդային սարիներին կառուցվել է Գիտությունների ազգային ակաղեմիայի ակաղեմիկոսների եւ թղթակից անղամների ընսանիմների համար: Այսօր էլ օեմփում բազմաթիվ վասակաշատ, թեւ արդեն ծեր, մարդիկ են բնակվում, որոնցից շատերն արդեն մեկ ամիս է գրկված են սնից դուրս գալու սարական հմարավորությունից, ֆանի որ 9 հարկանի օեմփի վերելակն արդեն մեկ ամիս է՝ չի աշխատում, իսկ ֆաղաղատեսարանի կողմից գործում ֆայլեր չեն ձեռնարկվում դրա վերագործարկման ուղղությամբ: Խնղում ենք ձեր անմիջական աջակցությունը՝ խնդրի լուծման հարցում: Հարգանքով՝ **Օրբելի 63/1 օեմփի բնակիչներ**

«Մեղրին մի օր դայթելու է հենց Երեւանի կենտրոնում»

Մեր հայրենիքի աղազան մեր ձեռքերում է...

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

«Մեղրին իր ֆար ու ֆռայով այս երկիրը դարձնում է աշխարհի հզորներին իր դուռը բերող»:

Երկար ու ձիգ սարիներ են անցել այն օրից, երբ մեր նորագույն դասնորոգյալ լեզվաբանական հրատմանագրերից մեկը՝ Վազգեն Սարգսյանը, արտահայտել է այս միտքը:

Այո, այսօր արդեն Մեղրին մեր դուռն է բերել աշխարհի հզորներին, բայց, վախենա՜նք հետո էլ դուռ չունենանք՝ ոչ դրսից, ոչ ներսից փակելու, մի փչ առանձին, մի փչ մենք մեզանով լինելու համար:

«...երբ դու Մեղրին օտար ես օտարին, ֆո սան դուռը փակում ես ֆեզ վրա: Զգի՛ս՝ ներսից, չգի՛ս՝ դրսից, ու բանալին կախում ես կրծքիդ»:

Այսպես էր կարծում Վազգենը եւ հակառակ՝ երկրորդ կարծիք լինել չի կարող, դարձադարձ նկատելով, որ հիմա բանալի էլ չունենք, որովհետեւ ինչպես նշեցի, դուռ չունենք: Մեր դուռը խորհրդանշական, հիմա արդեն օսմանի թռուցիկը հանգիստ կարող են թուրքալից Նախիջեւանով ավելի արագ ու ավելի շատ զենք սեղանափոխել Ադրբեյջան, որ կարողանան ավելի թիկնալ սեղանը մեր ձեռք, որովհետեւ կարողանան ավելի ավելի կոտորեն մեզ:

Բա Մեղրիում ամրոցը ի՞նչ անի, բա մարդուն մեղրու, անդամալու էլ ուրիշ արժեքակալ չկա՞ր, մարդը, որի շղան սահմանին կանգնած է, սեսունի՝ ինչպես է թուրքի մեքենան անցնում՝ իր շղայի մահը սանում ու ձեռքերը ծալած նստի՞, չնքոսանա՞, լսա՞ծ բան է:

Մեղրիի միջանցք կոչված աղետը հավասարազոր է Շուշիի անկմանը, որովհետեւ Մեղրին օսմանի թռուցիկը համար ոչ թե սնտեսական միջանցք է, այլ՝ Մեծ Թուրանի երազանքի սկզբնական՝ կարեւորագույն արարներից մեկը միայն, իսկ վերջին արարում, վայ մեզ, Հայաստան չկա, հայ չկա. սուլթանի անուն փոխվեց, հո օսմանցու ոլլան չփոխվեց:

Մեզ խաբել են՝ մասսակով խաբվող

երեխայի ղեկ խաբել են: Եկել են ամբողջ ֆառով կանգնել մեր ողնաժառի վրա ու հույս են փայտ, թե յուր կտանք, մեղր կտանք: Հենց նման հույսերով կորցրեցինք Կարսն ու Շուշին, հիմա էլ՝ Մեղրին:

Մեղրիի միջանցքը թուրքերի ու ադրբեյջանցիների համար նոր շնչառություն է, մեզ համար՝ շնչառություն է, նոր Դեր Չոր ու նոր ամոթանք:

Մեղրին բարոյաբանական սնտեսադեղ է թուրքալից արգասիք է, իսկ մեզ համար, ի՞նչ է այն մեզ համար:

Բարոյականություն չկա. ինչի՞ համար զոհվեցին մեր լավագույն զորացրած, երբ թիկնալ իր աղաքանությունը անցնի մեր հացի սեղանի մոտով:

Տնտեսություն: Ամոթ չլինի հարցնելը՝ էդ ի՞նչ ենք սանելու «աղաքափակված» ճանապարհներով, հայկական արտադրության ԱԹՍ-ները, թե՞ հասցնեցին, ժամանակակից մեքենաները, թե՞ վաճառվող սղառազնությունը:

Տղերք, մեր ունեցածն այս մի ֆանի արկղ ծիրան է, հանուն դրա արժեքը թույլ չալ, որ թուրքը մեր սան կողով գազաբար անցկացնի, նավթաբար անցկացնի ու էլ ավելի զարգանա:

Վազգենը գոչուցեց է.

«Ես գոչուցանում եմ՝ դասնորոգումը նաեւ ավարտվում է ոճնախեղեղով: Մեր ոճնախեղեղով մեր դասնորոգումը չդիտարկվում է: Եթե սաք Մեղրին, ձեր արյանը խառնում եք այն բեռնակով,

որը չի թունավորելու, դայթեցնելու է ձեր գանգը: Ես գոչուցանում եմ՝ Մեղրին մի օր դայթելու է հենց Երեւանի կենտրոնում»:

Ցավով մենք արդեն մոռենում ենք այդ օրվան, մեկը շնորհակալություն է արել ու դրա դասառնակը արյանք կառուցած ղեկավարները շան փայ է դառնում... Եթե խելի չզգանք ու չհասկանանք, որ թուրքերի հեռ բանակցելու, հաճախելու եւ հարեւանությունը ամրապնդելու լավագույն արժեքները հզորանալն է:

Հազար սարի փորձեցինք լավը լինել, բարի լինել, կամեցող հարեւան լինել, ի՞նչ օհեցինք: Եկեք հիմա էլ, գոնե մի երկու սանամյակ, իրենց հեռ իրենց լեզվով խոսենք, մի հարվածին սարը հարվածով դասախանենք ու թե՛ս ունենանք այն բանի վրա, որ մի եվրոպացի հասագույն մեզ վանդալ ու բռնարար, ագրեսոր ազգ կկոչի:

Գուցե այդ ժամանակ մի բան փոխվի եւ թուրքերն ու աշխարհի մեծերը հասկանան, որ մենք էլ իրավունք ունենք այս մոլորակի վրա ամրապնդելու, զարգանալու, թե չէ՝ «զուրթակ-մութակ լարելով» ո՞ր ենք հասնելու:

Իդեոլոգիան, ռեալիտեթը Դազանչեցուցում, որի ռեալիտեթը դասախառնը թավջութակի մեղեդիներ արձակելը եղավ միայն, այսօր ադրբեյջանական դրոշ է կախված:

Եթե թավջութակի փոխարեն «Սմերչը» նվագենք, գուցե հիմա ամեն բան մի փոքր այլ լիներ:

Որդեգրելով թուրքականից հրաժարվելու քաղաքականություն

Հայաստանում թուրքական աղաքանորների 6-ամսյա արգելին ուժի մեջ մտնելու հունվարի 1-ից, այն հայտարարվել էր դեռ հոկտեմբերին՝ երկու ամիս շուրջ, որովհետեւ թուրքական աղաքանորներով կամ հունվարով աշխատող սեղանակալ թուրքները ժամանակ ունենա փոխելու ուղղվածությունը: Արգելը սարածվում է նաեւ վարունգի, լուրիկի եւ բանջարեղենի այլ սեսակների ներմուծման վրա: Սակայն ինչպես նշում են ջերմոցատերերը, թուրքական աղաքանորների ներմուծման արգելի 6-ամսյա ժամկետը էական ազդեցություն չի ունեցել նոր ջերմոցային սնտեսություններ հիմնելու ծրագրի վրա:

«Ոչ մեկը դեռ չի հավաստում, որ արգելը կգործի: Թող մի փչ ժամանակ անցնի, կերեալ, թե ոնց է լինելու: Ստավախություն կա, որ հնարավոր է էլի բերեն թուրքական լուրիկ», - ասում է ջերմոցային սնտեսությունների ասոցիացիայի նախագահ **Պողոս Գեւորգյանը**:

Գեւորգյանը նշում է նաեւ, որ այս ամիսներին ջերմոցումն այնքան թանկ է, որ Հայաստանում լուրիկ շատ փչ սնտեսություններում են աճեցնում: Բացի այդ, տներին հետ սովորաբար կտրուկ ընկնում է մարդկանց գնողունակությունը: Ջերմոցատերերն այնպես են ցանկում, որ վաճառքի թե՛ր ունենան մարտ-ամրիկ ամիսներից:

«Լավ բան չկա, դա միանգամայն, բայց մի ֆանի ամիս փոքր է անցնի, որ հասկանանք ընդհանուր վիճակը», - հավելում է Պ. Գեւորգյանը:

Գայ համայնքի խոսող ջերմոցատերերից **Սամվելը** 2,5 հա ջերմոցային սնտեսություն ունի: Սամ-

վելն ասում է, որ դեռ լուրիկ չի ցանել, հետաքրքիր չի կարող ասել, թե թուրքական լուրիկի ներմուծման արգելին ինչ հետեւանք է ունեցել: Ասում է, որ սովորաբար այս ամիսներին ձեռնարկ չէ վարունգ, լուրիկ ցանելը:

«Պոմիդոր վարունգ հիմա ո՞վ ա առնում: Էն մարդիկ, որոնք ծնունդ-կնունդ են անում կամ գնում են հիվանդաշեն: Սղառումը շատ չէ, դրա համար ձեռք չի փայտ», - նշում է նա:

Գայ գյուղի ջերմոցատերերը նշում են, որ 2020թ. վնասներ շատ չեն կրել, սակայն այս արվարձանը շուրջ եւ արտադրությունը դայթանակով գազի թանկացումը կտրուկ ավելացրել են ծախսերը:

«Երես ա՛՝ մարդիկ փող չունեն, բերքը թանկ ժամանակ չեն առնում, բայց ընդհանուր՝ առնում են: Այդ առումով նորմալ է, չենք դժգոհում: Բայց եթե թուրքական գյուղմթերքը մեզի Հայաստան, ուրեմն հող մշակելն անիմաս է դառնալու», - մեզ հեռ գրույցում ասաց ջերմոցատերերից մեկը:

«Spayka» ընկերության (Հայաստանից թարմ միդր ու բանջարեղենի խոսող արտահանող) նախագծերի զարգացման գծով մենեջեր **Կարեն Բաղդասարյանի** համոզմամբ, նրանք ունենալու նախկինում Թուրքիայից էին ներմուծում, հիմա կարող են ներմուծել Իրանից, չէ՞ որ էժան բանջարեղեն կա նաեւ Իրանում: Եվ մեր ջերմոցները գուցե ինչ-որ բան օհեն, միայն այն դեպքում, երբ փորձեն մի փոքր իջեցնել գները:

Թուրքիայում վաճառքի է հանվել Հայկական հիմնավորը եկեղեցի

« Բ ու ռ ս ա յ ի (Թուրքիա) հիմնավորը հայկական կաթոլիկական մի եկեղեցի վաճառքի է հանվել: Պ ա շ ա մ ու ն ֆ ի վայրը կարելի է վաճառքի հանել: Ինչպե՞ս կարող են ղեկավարներն ու հասարակությունը նման բան թույլ չալ: Ամոթ ձեզ», Facebook-ում գրել է Թուրքիայի խորհրդարանում միակ հայ դասագամավոր Կարո Փայլանը: Նա գրության հեռ գեղեղել է նաեւ հայոց դասնական եկեղեցու եւ առջանց գնումներ կատարելու կայքի լուսանկարները: Վերջինիս համաձայն, եկեղեցին գնահատվել է 6 միլիոն թուրքական լիրա, որը հավասարազոր է մոտ 800 հազար ամերիկյան դոլարի: 2016-ին հայկական 300-ամյա դասնական մի եկեղեցի (դարձյալ Բուրսայում) վաճառքի էր հանվել 1,5 միլիոն դոլարով: Առայժմ դարձ չէ, որ խոսքը միեւնույն եկեղեցու մասին է, թե՛ ոչ, բայց վաճառքի երկու հայտարարություններն էլ գեղեղել է անարժ գույքի մի գործակալություն: **Ս.Ս.**

ՎԱՍՏԵՎ ԿՅԵՏԻՄՅԱՆ
ՀՊՄՏ 3-րդ կուրսի ուսանողուհի

ՄԱՆՈՒԿ ԱՐԱՄՅԱԼ

Երկու հալածելորդ՝ ֆինանսների արսահոսք Հայաստանից եւ բյուջեի թերհավաքում

Հայաստանում սնտեսական անկումը խորանում է, առաջին անհրաժեշտության աղբյուրները շարունակում են թանկանալ, ազգային արժույթը՝ դրանք արժեզրկվում: Այդ ամենին անդրադարձել ենք մեր նախորդ հրատարակումներում: Դրան զուգահեռ ժողովուրդը են ունենում գործընթացներ, որոնք փաստում են սնտեսության այս վիճակի եւ առկա ռազմավարության մասին: Դրանցից մեկը Հայաստանից գումարների արսահոսքն է: Հիշեցնենք, որ օտարերկրյա ներդրումները անցած տարվա երրորդ եռամսյակում բացասական ցուցանիշ էին կազմել՝ այսինքն 12,9 մլն դոլար դուրս էր եկել Հայաստանից: Եվ ահա նաեւ Հայաստանի բնակիչների մասնավոր փոխանցումներն են դեղին արժույթի սկսել գերակշռել արժույթից Հայաստան մասնավոր փոխանցումներին:

Հայաստանից գումարներ սկսել է հանել նաեւ բնակչությունը

Մասնավորապես, ըստ Կենտրոնական բանկի, անցած տարվա նոյեմբերին Հայաստանի դրամային մեջ բացառիկ ցուցանիշ է արձանագրվել՝ ավելի քան գումար մասնավոր փոխանցումներին տեսնվել դուրս է եկել Հայաստանից՝ 167 մլն դոլար, քան մուտք գործել՝ 152 մլն դոլար: Այսինքն, արձանագրվել է բացասական զուտ ներհոսք՝ 15 մլն դոլար: Ինչ է սա նշանակում: Սա վկայում է այն մասին, որ մարդիկ Հայաստանում ներկայիս եւ աղաքայի հանդեպ հա-

վաս չունեն եւ իրենց գումարները փոխանցում են արտերկր՝ իրենց հարազատների կամ իրենց անունով բացված բանկային հաշիվներին: Տրամաբանությունը հուշում է, որ սրան հաջորդելու է իրենց արագադրել երկրից, երբ սահմանները բացվեն եւ նման հնարավորություն լինի:

Չուզահեռաբար, ինչպես արդեն նշվեց, շարունակվում է դրամի արժեզրկումը: Այս գործընթացը փոքր-ինչ դանդաղել է, քանի որ Կենտրոնական բանկը շարունակում է օգնություն մեծ ծավալի արտադրություն է վաճառել: Դրա հետեւանում է արդեն նշված ավելի են մեր միջազգային դրամային հոսքերը: **Տարեկան համեմատման մեր միջազգային դրամային հոսքերը նվազել են շուրջ 400 մլն դոլարով: Այսինքն, այդ չափով արտադրությունը 4Բ տոկոս է մտնում, որոշուցի կանխիկ դրամի արժեզրկումը:**

Այսպես. անցած տարվա սկզբին, 2020 թ.-ի հունվարի 31-ի դրությամբ մեր միջազգային

դրամային հոսքերը 2 մլրդ 671 մլն դոլար էին: Որոշակի փոփոխություններով այս ցուցանիշը դրամային հոսքերում էր մինչեւ օգոստոս ամիսը: Սեպտեմբերից սկսվեցին շարունակական արտադրություն խոչընդոտող ներդրումները, ինչի հետեւանում է նոյեմբերի 30-ի դրությամբ մեր միջազգային դրամային հոսքերը կազմել են 2 մլրդ 277 մլն դոլար: Տեսնենք, թե այդ ընթացքում, սեպտեմբերի 30-ից նոյեմբերի 1-ը, ինչպես է փոխվել դրամի փոխարժեքը:

Սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ մեր դոլարի նկատմամբ միջին փոխարժեքը, ըստ ԿԲ-ի, կազմել է 488 դրամ, նոյեմբերի 30-ին՝ 506 դրամ: **Այսինքն, չնայած 400 մլն դոլարի ներհոսքին եւ փոփոխման, այդ ընթացքում դրամը շարունակել է արժեզրկվել:** Կարելի է ենթադրել միայն, թե դրամի ի՞նչ կտրուկ արժեզրկում կլինի, եթե չլինի ԿԲ-ի նման մեծածավալ միջամտությունը: Այդուհանդերձ, եթե սնտեսությունը շարունակի ներկա-

յիս անկումը, աղա արտադրության ներհոսքերը եւ մեր միջազգային դրամային հոսքերի նման սնտեմբերով մաշեցնելը վիճակը չի փրկի:

Տարեկան եկամուտները նվազել են 79 մլրդ դրամով

Միաժամանակ, դրամային բյուջեի հարկային եկամուտներն են կտրուկ նվազում: 2020թ.-ին դրամային հարկային եկամուտների խայտառակ թերհավաքում է ժողովուրդը:

Ըստ ՊԵԿ դաշնային կառավարության տվյալների, անցած տարվա ընթացքում հավաքվել է 1,385 մլրդ դրամ հարկային եկամուտներ, որն 2019-ի համեմատ նվազել է 5,4 տոկոսով: Գումարային առումով, 2019թ.-ին հավաքված 1,464 մլրդ դրամի համեմատ 2020-ին հավաքված հարկային եկամուտները նվազել են 79 մլրդ դրամով: Սակայն, դաշնային կառավարության համար հարկերի հավաքման անմիջապես վիճակը, ներկայացնենք, թե ի՞նչ ցուցանիշ է նախատեսված եղել եւ որքան է հավաքվել:

Պետական բյուջեի հարկային եկամուտները նախատեսված են եղել 1,602 մլրդ դրամ, բայց տարվա ընթացքում կառավարությունը երկու անգամ նվազեցրեց դրամային հարկային եկամուտների չափը, հասցնելով 1,320 մլրդ դրամի: **Ինչպես արդեն նշեցինք, փաստացի հավաքվել է 1,385 մլրդ դրամ, որը 55 մլրդ դրամով ավելի է նվազեցված 1,320 մլրդ դրամից եւ**

217 մլրդ դրամով դրամային սկզբնական 1,602 մլրդ դրամից: Այսինքն, տարվա ընթացքում երկու անգամ իջեցվելուց հետո, սահմանվում է 282 մլրդ դրամով ցածր միջ, որը 55 մլրդ դրամով ավելի հավաքելը ՊԵԿ ներկայացուցիչները անվանում են գերակատարում: Ընդ որում, իրենց ներքին, որ այդ 55 մլրդ դրամից 53 մլրդ դրամը «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամից վերցված գումարն է: **Այսինքն, եթե այդ գումարը կառավարությունը չվերցնեք, անգամ իջեցված ցուցանիշով եկամուտները դժվարությամբ կհավաքվեն:**

Փաստենք Նիկոլ Փաշինյանի անփառունակ կառավարման հետեւանումներից մեկը՝ Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության տնտեսական բյուջեի եկամուտները նախորդ տարվա համեմատ դրամային եկամուտները նվազել են ավելի միայն մեկ անգամ՝ 2009 թ.-ին համախառն հարկային սնտեսական ձգնաժամի տարում: Երկրորդ անգամ դա եղավ 2020 թ.-ին, այն էլ բյուջեի եկամուտները երկու անգամ նվազեցնելուց հետո:

Այնպես է, որ բոլոր այն ձգնաժամային երեւոյթները, որ ժողովուրդը են ունենում մեր երկրում, կարողանալով եւ կխորանան, քանի որ ներկայիս իրականությունը անկարող է իրավիճակ փոխել եւ իր գործողություններով միայն վաթաբացնում է կացությունը:

ԳԵՂԱՍ ԷՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

ՀՀ ռազմարդյունաբերական համալիրի կայացումն ու զարգացումը երկրի առաջնահերթությունների գլխավոր խնդիրներից կարելու ազդեցությունը դիտարկելն այսօրվա հայաստանյան միջավայրում որեւէ առարկայի չի հանդիպում: Թերեւս նմանակը ժողովուրդը են հիմնավոր կարելի է դիտարկել, եթե այն առաջարկողներին ինչ-որ ձեւով ակնարկեն այն գործնականում իրականացնելու ձեռնարկումների մասին, որը յուրաքանչյուր ծրագրի արդյունավետության հիմնական նախադրամաններից է: Այնպես որ, այն դրամային, երբ ՀՀ գիտությունների ակադեմիայի նախագահը մեր վիճակի իր կոչ զննահասակներով խոսում է կեղծոտ որակավոր ռուսի ստեղծման անհնարինությունից, բացարձակապես անհասկանալի է հանրահայտ արձանագիր Լ.Ջ.-ի ՀՀ-ում առկայի գեների ստեղծման անհրաժեշտության մասին բարձրաձայնումը: Եղբայր, վստահ եմ գիտեմ, որ ՀՀ-ի կասանն ու Պակիսանն ունեն այդ ռուսներ, իրար հետ ժամանակակից շարունակ արձանագրման մեջ են, զոհերն էլ անվերջ, եւ ի՞նչ... Այնպես որ վստահ եմ միանշանակ է, որ ցանկությունների եւ հնարավորությունների գործելադրացը ցավալիորեն դուրս է ՀՀ մերոյա սնտեսության հնարավորությունից՝ գիտական գերհզոր լաբորատորիաներ, գերճշգրիտ արտադրական հզորություններ, նաեւ՝ փորձադաշտ: Սրանք դարձնում են սիրողական մակարդակով ներկայացվող

Երբ սասանան սարսափելի չէ

չափորոշիչներ են, որոնք ոլորտի մասնագետների տարակուսանքը կարող են առաջացնել:

Ահա այդ վիճակում չհայտնվելու նմանակով հարկավոր է այլ միջոցների փնտրումի սրվել, որոնցից գլխավորը թերեւս միանշանակ ՀՀ սնտեսության մեջ ցանկալի գործընթացների արմատավորումն է, սնտեսության առաջնահերթ ոլորտներում արդյունավետ գործելու ունակությունն ու կարողությունը: Թե ինչպես են այս ժամանակահատվածն անցել ու խնդիրները լուծել կամ ձախողել, երկրի մոլորակի չորս կողմերում բազմաթիվ օրինակներ կան, որոնք էլ հարկավոր է ուսումնասիրել, վերլուծել ու արմատավորել: Այս ընթացքում դաշնային հայտնվել մեզ չէ, քանի որ դրամի քան հաճախ ընդհանուր են ամենուր, անկախ դրամային ընդգրկվածների ազգային, կրոնական թե ռասայական առանձնահատկություններից: Ասենք, ինչի հասան Կուբան շուրջ 60 տարի կառավարած Կասրո եղբայրները իրենց հռչակած համաբարձրային իմպերիալիզմի դեմ սանձազերծած անհաշտ դաշնային արդյունքում:

Օրերս ՌԴ հեռուստահաղորդումներից մեկից ժողովուրդ, որ Կուբայում ամիսը 30 դոլար աշխատավարձը բավականին բարձր ցուցանիշ է: Համոզված եմ, մեր նմանակը հաստատ է, այլ՝ ասենք մեր երբեմնի բախտակից 1,3 մլն բնակչությամբ Եստոնիայի դեմ մի երկրի ստեղծումը, որը... լուրջ առձական մեջ է հարեւան գերե-

ություն Ռուսաստանի հետ: Անշուշտ դժվար է դաշնային հասնումն անհավասարությունը, բայց դա մեր օրերի իրողություն է, որի դաշնայիններում աղբյուր է բնակչության 25 տոկոսը ռուսներից բաղկացած այդ երկիրը:

Ինչ ենք անում մենք մեր առձական ման դաշնայիններում: Զգիտեմ որտեղից վերցրել են ինքներս մեզ առաջնահերթ ենք, թե մեր իխերիմ թեմանին 90 մլն բնակչությամբ դեմություն է, ընդամենը զլանալով նկատել, որ առկա 80 մլն-ի մինչեւ 25 տոկոսը ֆրոնտը ու այլազգիներն են: Վերջիններս թուրքերի իխերիմ հակառակորդներն են, ովքեր այսօր էլ զինված հակամարտության մեջ են կենտրոնական իրականության հետ: Այնպես որ իմ թեմանու թեմանին իմ դաշնակիցն է դարձնում սուղված արաբական զննահատկանքը դեռ որեւէ մեկը չի հերքել: Բայց դրա համար մեզ որոշակի կարողունակություն ունեցող սնտեսություն է մեզ, այսօրվա ավերակվածի ժողովուրդը նորովի վերականգնվող համակարգ, որիսի օրինակներ համաբարձրային սնտեսությունը ժողովուրդ է բազմիցս:

Դրանցից մեկը հանրություններին միավորող առաջնահերթ անհրաժեշտ բարեար միջավայրի աղապարովն է, այստեղ էլ մարդկանց սնտեսակարգը, կենդանական ծագման սնտեսակարար ֆունկցիաներ, որակների ու մասշտիբության աղապարով: Այս առումով ծանոթացեմ արդեն հիշատակված Կուբայի ու Եստոնիայի այս առումով վիճակագրությանը եւ կհամոզվեմ ա-

ռաջինում խնդիրների, երկրորդում՝ հաջողությունների դաշնային: Կուբայի վերաբերյալ վիճակագրությունը հաստատում է, որ 1960-ականներին երկրի մոտ 7 մլն բնակչության հաշվով 6,5 մլն խոչընդոտող երկրի մոտ 7 մլն բնակչության հաշվով 6,5 մլն խոչընդոտող երկրի մոտ 7 մլն բնակչության դաշնային իջել է 4 մլն-ի, իր սխուր հետեւանումներով:

Պատկերն այլ է Եստոնիայում, ուր կենդանական ծագման սնտեսակարարի ժողովուրդը արտադրության ծավալները 1 բնակչի հաշվով մոտ են միջին եվրոպական ցուցանիշներին. երկրի բյուջեն կազմում է 10 մլրդ դոլար: Առաջին հայացքից գերտնտեսության հետ առձական ման դաշնայիններում 600-700 մլն դոլար ռազմական ծախսերն աննշան են թվում, իսկ ահա 1 զինվորականի հաշվով տարեկան 100 հազար դոլար գումարը հաստ է դաշնային ժողովուրդի: ՀՀ 13 մլրդ դոլար ՀՆԱ-ի եւ 3 մլրդ դոլար բյուջեի դաշնայիններում մեր կողմից համեմատն ծախսերի իրականացումն անհնարին է, եւ բնակչությանը առաջանում է նոր կարգի սնտեսություն ունենալու անհրաժեշտություն: Ողջունելի է, որ ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարը, որ դաշնային հաստ է նաեւ սնտեսության գյուղատնտեսական ոլորտի համար, օրերս մեզ ՀՀ դաշնային հաղորդակցության ու դաշնային կառավարության խնդիրը, խոսեց թռչնամանի ծավալները 120 մլն դոլարի հասցնելու անհրաժեշտությունից, որը հիմա թերեւս 30 մլն էլ չի կազմում: Ինչպես է ոլորտի արտադրանքը ֆառադաշնային

վերու, ձվի գները կայունանալու, ոչ մի խոսք: Ինչպե՞ս են մեզանում փոքր ու միջին բիզնեսները փակվում, ներդրումները նվազում, ներկրումներն ահազանում. ոչ հարցնող կա, ոչ դաշնային: Պարզ է, չէ՞, չունեն սնտեսություն, չունեն՝ արժ, ֆեզնով հետաքրքրվող չկա, առավել եւս՝ քաղաքացիական, ինչպիսիք է, ասենք, ազերիների համար «Բրիթիկ ժողովուրդ»:

Գնահատականը միանշանակ չհամարելով հանդերձ, որի դաշնային ծախսերը իրականում էլ չի սահմաններում ֆունկցիոնալ սահմանափակ հնարավորությունն է, սույն մտրումներն անփոփոխ հարցով. կուբայական, թե՞ Եստոնական կարգի սնտեսություն է մեզ անհրաժեշտ մեզ բաժին հասած ընդամենը տարածաբանային դեմությունները ֆունկցիոնալ թերահատկության ու դաշնային կառավարության խնդիրը, խոսեց թռչնամանի ծավալները 120 մլն դոլարի հասցնելու անհրաժեշտությունից, որը հիմա թերեւս 30 մլն էլ չի կազմում: Ինչպե՞ս է ոլորտի արտադրանքը ֆառադաշնային

ԼԵՎՈՆ ԼԱՃԻԿՅԱՆ

Անվանի համալսարանականները՝ մեկ գրքում

Անցած տարի Երևանում հրատարակված տարաբնույթ գրքերի մեջ ուշադրություն արժանանալիս զբաղվեց «Երևանի ղեկավար համալսարանի անվանի գիտնականներն ու ակադեմիկոսները» («Yerevan State University Notable Scholars and Prominent Figures») աշխատությունը՝ դարձնելով այս աշխատանքը Մայր բուհի կազմավորման ակունքներում կանգնած 50 հայ մտավորականների կենսագրությունների: Նույնիսկ տղերիս հեղինակի համար, որ սովորել ու ավարտել է Alma Mater-ը եւ սասանայակներ Երևանի ակադեմիայում է կրթական այս հաստատությունում, դարձյալ սղասում էին հաճելի անակնկալներ ու բացահայտումներ:

Մեկն, օրինակ, վերաբերում էր Մեծի Տանն Կիլիկիո երջանկահիշատակ կաթողիկոս Գարեգին Գոլթեփյանին, որն ինչպես դարձավ ու՝ եղել է Ալեքսանդրապոլում 1919-ին բացված Հայաստանի ղեկավար համալսարանի կազմակերպիչ անդամներից: Նա այնուհետև այդտեղ դասավանդել է «Եկեղեցու դասնություն», «Հայ արվեստի դասնություն», «Գրչարվեստ» եւ «Հնագրագիտություն» առարկաները:

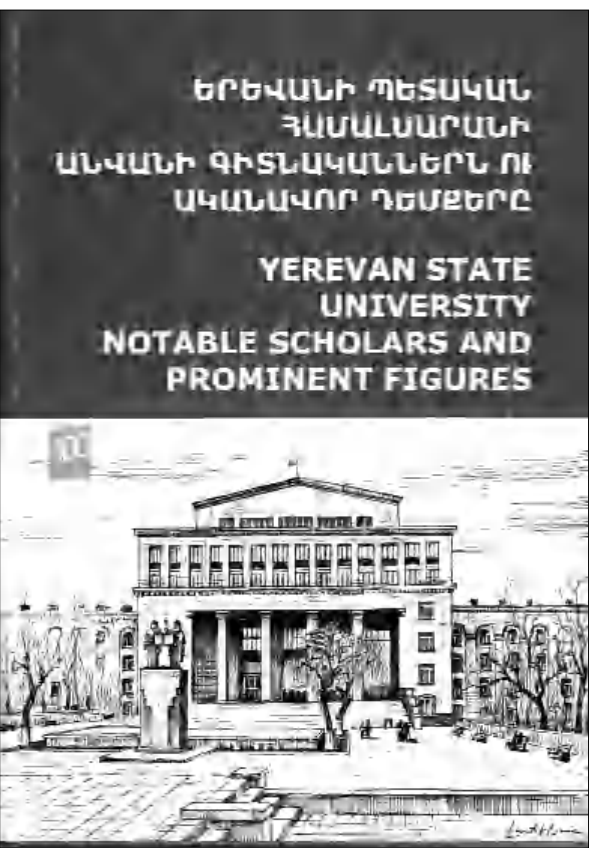
Ներկայացվող գիրքը, որը կազմել է բանասիրական գիտությունների թեկնածու Կարեն Գրիգորյանը, բացվում է ԱՄՆ Քննեթիֆեթ մահանգի Թամոյլ ֆադաֆի Սք. Համբարձում Հայաստանյայց եկեղեցվո հոգեւոր հովիվ Ընծակ ավագ ֆհն. Նալոյանցեանի եւ Թեֆասա մահանգի Հյուսթոնի Սք. Գեորգ Հայաստանյայց եկեղեցվո հոգեւոր հովիվ Սարգիս ֆհն. Հակոբյանի ողջույնի խոսքով, որտեղ նրանք իրենց խոնարհումն են հայտնում այն հայրորդներին, ովքեր «խոթան միսեբը մեկտեղին սերունդներու եւ համալսարանին անունը բարձրացրին»:

Պարզվում է, երբ Տր Ընծակն իր դստեր՝ Անիի հետ 2018-ին այցելել է Երևանի ղեկավար համալսարան եւ տեսել բուհի ձեռնարահում զետեղված անվանի դասախոսների կիսանդրիները, այնժամ մտադրվել է մի գրքուկ հրատարակել հակիրճ կենսագրականներով, որոնցում «աղջկա ման արժեքների մեջ ծնած երիտասարդներն ու, ինչու էլ, նաեւ օտարները կարենան ծանօթանալ Համալսարանին ու անոր հիմնադիրներուն»:

Սասնաներով ման մախաձեռնության հովանավորությունը՝ նրանք այն կյանքի են կոչել աջակցությամբ Հայ օգնության ֆոնդի աշխատակիցների: Արդյունքում այսօր ընթերցողի սեղանին է դրվել երկվեզու (հայերեն ու անգլերեն) ամփոփ մի աշխատություն, որը նշյալ կենսագրություններն ուղեկցում է նաեւ Երևանի ղեկավար համալսարանի կայացման ու զարգացման դասական համառոտ ակնարկով: Այդտեղ մասնավորապես կարդում ենք. «1919թ. մայիսի 16-ին Հայաստանի Հանրապետության Նախարարների խորհուրդն ընդունեց օրենք Հայաստանում համալսարան բացելու մասին, որով մախաձեռնված էր համալսարանը բացել 1919-20 ձեռնարանական տարում, եւ առաջին հերթին ղեկավարելու բացված դասնական բաժինը»:

Հիմնականում դասնականներով երևանում շինված համալսարանի դասնականների բացակայությամբ, որտեղ է ընդունվում համալսարանը բացել Ալեքսանդրապոլում: Բացման հանդիսավոր արարողությունը տեղի է ունենում 1920թ. հունվարի 31-ին տեղի առաջին դրոշմի շինարարությանը ՀՀ այն օրերի ղեկավարության եւ մեր երկրում հավասարազգի օտարերկրյա դիվանագետների:

Չնայած դասկառնի սարիֆին՝ նորաստեղծ բուհի առաջին ղեկավար է առաջադրվում մասնագիտությամբ իրավաբան 3ուրի Ղանաթյանը: Վերջինս, ինչպես մնվող գրքից ենք տեսնում, եղել է իրավագիտության մեջ ռուսական սոցիոլոգիական դոկտորի հիմնադիրը: Թե՛ նա եւ թե՛ նրա ժամանակակից, ինչպես նաեւ հաջորդած մեծանուն համալսարանականները, իրոք ունեցել են համապատասխան ճանաչում: Նախնական կրթությունը Հայաստանում, նաեւ Արցախում ու Ջավախքում ստանալուց հետո նրանցից շատերն այն ժամանակվա եւ Եվրոպայի մասնավոր համալսարաններում՝ տեղի լավագույն փորձն ու մեթոդները ներթերելով հայրենի երկիր եւ

դրանք ներդրելով մեր կրթական համակարգում:

Առանձնացնենք, օրինակ, համալսարանում առաջինը «Հայ ժողովրդի հին եւ միջնադարյան դասնականները» դասնականը ակադեմիկոս Հակոբ Մանանդյանին, որն իր ծննդավայր Ախալցխայում սովորելուց հետո տեղափոխվել է Թիֆլիս, ապա բարձրագույն կրթություն ստացել Եմայի, Լայպցիգի ու Ստրասբուրգի, հետո էլ՝ Սանկտ-Պետերբուրգի համալսարաններում:

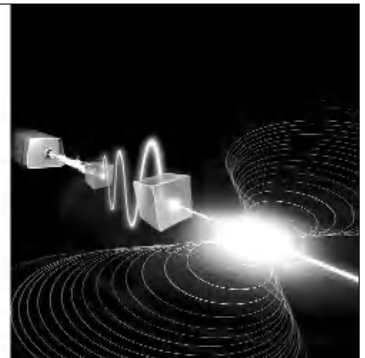
Այսօր, երբ այժմեական են դարձել Շուշիի դասնականության շուրջ խոսակցությունները եւ դրա՝ հայ մշակութային մայրաքաղաքներից մեկը լինելու իրական հանգամանքը, այս աշխատությունը փաստում է, որ հայոց այդ անառիկ բերդաքաղաքում են ծնվել դասնականներ Լեոն (Առաքել Բաբախանյան) ու Ասոս Հովհաննիսյանը, կենսաբան, ԽՍՀՄ ԳԱ ակադեմիկոս Արմեն Թախտախյանը: Այդտեղ են ուսանել Գարեգին Լեոնյանն ու Արսեն Տրեյրյանը, իսկ ուսուցչությամբ զբաղվել Նիկոլ

Աղբալյանը, Մանուկ Աբեղյանն ու Հրաչյա Աճառյանը:

Երևանի ղեկավար համալսարանը այսօր եւս համախառն է ընթանում գիտակրթական աշխարհում տեղի ունեցող փոփոխությունների հետ եւ հաջողությամբ շարունակում է իր առաջնությունը՝ մշտապես հենված անցյալի իր խոր ավանդույթների վրա: Ուստի կարելի է մտածել նաեւ այս գեղեցիկ մախաձեռնության շարունակականության մասին՝ ի մի հավաքելով ու համոզվելով ներկայացնելով հիմնադիր երախտավորներին հաջորդած սերնդի դասախոսման կազմակերպչների ուսանելի կենսագրականները:

5 Իսկ զրահամեքենաների վրա տեղադրված թուրքական հակադրոնային լազերային հրանոթներն արտադրում է թուրքական «Ասելթան» ընկերությունը:

Լազերային դասերազմում Հայաստանի դասնությունը ցնցող դարադրոս է, որը հնարավոր է հետ փոխել

Եվ, վստահաբար, հենց այս սարքավորումներն են օգտագործվել թուրք-ադրբեջանական սահմանի կողմից Արցախի դեմ մղված դասերազմում:

Կարելի է նշել, որ, ֆանի որ լազերային սարքավորումների արտադրությունը մեծ ներդրումներ չի տալիս, Թուրքիայի՝ այս ոլորտին տրամադրած բյուջեն ընդամենը 450 միլիոն դոլարի կարգի է: Սակայն, ինչպես իրավամբ նշել է Երոզյանը, այդ փոքր ծախսով արտադրված զենքերն ունակ են թեմանում դասերազմում միլիարդավոր դոլարների հասնող վնաս:

վասնել փողոցներում՝ ֆաղափական եւ ֆաղափացիական աղարդյուն եւ ոչ արդարացված անհնազադության գործողությունների վրա: Հասցի առնելով, որ ներկա կառավարությունը կորցրել է ժողովրդի վստահությունը եւ գործելու արդյունավետությունը՝ ղեկավար է ձեռնադրվել ազգային հաշտեցման եւ միավորման անցումային կառավարություն, մախաձեռնել է՝ ներկա իշխանությունների հետ համագործակցելով: Այդ կառավարության առաջին հրամանը ղեկավար է լինի՝ դասերազմում մեկտեղելու արդյունավետությունը: Ինչ վերաբերում է մյուս գրավականին՝ ֆինանսավորմանը, ապա, մկաֆ ունենալով, որ մախաձեռնվող արտադրության տեսակը դրոնային եւ լազերային սարքավորումներն են, անհրաժեշտ է բյուջեն կլինի մասշտաբի՝ մի ֆանի հարյուր

միլիոն դոլարի սահմաններում: Այս ոլորտում Հայաստանի արտադրանքը խոստանում է լինել մրցունակ եւ համադասախառնել ուսակի բարձրագույն միջազգային չափանիշներին: Այն վստահաբար անմիջապես կգրավի միջազգային ներդրողների ուշադրությունը: Ամեն դեպքում, հիմնվելով արցախյան դասերազմի փորձառության վրա եւ ունենալով իրատեսական ծրագիր, վստահելի ղեկավարության ներքին, ինչպիսին կարող է աղախվել, օրինակ, ներկա մախաձեռնված Արմեն Սարգսյանը՝ այդ ծավալի ֆինանսավորումը հնարավոր կլինի ձեռք բերել՝ հիմնվելով թեկուզ ռուսաստանյան եւ միջազգային սփյուռքի հայկական աղբյուրների վրա: Դա կարող է կատարվել երկարաժամկետ ներդրումների սկզբունքով:

Սեմ Գրեյն է գիտակցենք, որ ներկայումս Հայաստանի ղեկավարության գոյությունն է վստահված եւ ղեկավար է համախառնված մեր ուժերը: Հայաստանում հայերը ղեկավար են սթափվել, իսկ սփյուռքում ղեկավար են անեն հնարավոր ամեն ինչ օգնելու Հայաստանը վերադարձնելու բնական կյանքի եւ բարգավաճման՝ ստեղծելով անենախելացի, անենաարդյունավետ լազերային

կործանիչ մարտական համակարգ, որը եկել կենք «Սասունցի Դավիթ» անունով: Այդ դասերազմում, ով էլ լինի թեմանին՝ թուրքը, ադրբեջանցին թե մեկ ուրիշը, ստիպված կլինի լավ մտածել մախաձեռնված սահմանները խախտել: Փոխառենք, կարող է մոյմիսկ հերթի կանգնել՝ զննելու հայկական արտադրության գերարդիական զենքերը:

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ Հրատարակչության Լ. Տարի Հիմնադիր եւ հրատարակիչ «ԹԵԶԵՅԱՆ ՓԱՐԼԻՄԵՆՏ» ՍՊԸ Երևան 0010, Հանրապետության 47 e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com www.azg.am